

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**VYUŽITÍ CHODSKÉHO FOLKLORU VE VYUČOVÁNÍ ČESKÉHO
JAZYKA A LITERATURY NA 1. STUPNI ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mgr. Jana Randová

Učitelství pro základní školy

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 28. března 2023

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí diplomové práce paní PaedDr. Janě Vejvodové, CSc., za obětavé vedení, vstřícný přístup a odbornou pomoc, kterou mi poskytovala po celou dobu zpracování mé diplomové práce.

Děkuji řediteli ZŠ Mrákov Mgr. Vladimíru Duffkovi za umožnění realizovat pilotní projekt na ZŠ Mrákov, kolegyni Mgr. Lucii Vísnerové za uvolnění žáků 5. ročníku k realizaci navrhovaného projektu a kolegyni Ing. Jitce Kohoutové za pomoc s formální úpravou práce.

V neposlední řadě děkuji svému manželovi Ing. Janu Randovi za trpělivost a cenné rady z oblasti folkloru, které byly pro psaní mé práce obohacující.

OBSAH

Úvod.....	4
1 TEORETICKÁ ČÁST	5
1.1 DEFINICE FOLKLORU	5
1.2 CHODSKÝ FOLKLOR.....	6
1.2.1 Region Chodsko a Chodové.....	7
1.3 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY CHODSKA VYUŽITELNÉ PŘI VÝUCE NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	9
1.3.1 Chodský kroj	9
1.3.2 Chodské písně a tance	12
1.3.3 Chodské pohádky a pověsti	14
1.3.4 Chodské pokrmy	15
1.4 CHODSKO HISTORICKÉ – OSOBNOSTI SPJATÉ S FOLKLOREM.....	17
1.5 CHODSKO SOUČASNÉ – OSOBNOSTI SPJATÉ S FOLKLOREM.....	19
1.6 DIALEKTOLOGIE	19
1.6.1 Druhy nářečí	20
1.6.2 Západočeské nářečí – chodské – dříve a dnes.....	20
1.7 PRÁCE S REGIONÁLNÍM UČIVEM.....	21
1.7.1 Práce s regionálním učivem v předmětu český jazyk a literatura na 1. stupni ZŠ....	22
1.7.1.1 Jazyková výchova	22
1.7.1.2 Komunikační a slohová výchova	23
1.7.1.3 Literární výchova.....	24
1.7.2 Folklorní akce vhodné pro návštěvu žáků 1. stupně ZŠ.....	26
1.7.3 Místní instituce spjaté s folklorem vhodné pro návštěvu žáků 1. stupně ZŠ.....	27
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
2.1 PROJEKT V 5. ROČNÍKU	28
2.1.1 Popis a metody	28
2.1.2 Realizace projektu.....	29
2.1.2.1 Část č. 1.....	29
2.1.2.2 Část č. 2.....	32
2.1.2.3 Část č. 3.....	35
2.1.2.4 Část č. 4.....	38
2.1.2.5 Část č. 5.....	43
2.1.2.6 Závěr, ukončení projektu.....	44
2.1.3 Interpretace výsledků realizovaného projektu	44

2.1.3.1	Část č. 1.....	44
2.1.3.2	Část č. 2.....	47
2.1.3.3	Část č. 3.....	49
2.1.3.4	Část č. 4.....	52
2.1.3.5	Část č. 5.....	56
2.1.3.6	Závěr, ukončení projektu.....	57
ZÁVĚR		58
RESUMÉ.....		60
SEZNAM LITERATURY		61
SEZNAM OBRÁZKŮ		65
SEZNAM TABULEK		66
SEZNAM PŘÍLOH		I
PŘÍLOHY.....		II

SEZNAM ZKRATEK

AV ČR – Akademie věd České republiky

ČR – Česká republika

RVP ZŠ – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ZŠ – základní škola

ÚVOD

Zájem o folklor na mnoha místech České republiky nemizí ani v současné době. Folklor na Chodsku, tedy v jihozápadních Čechách v okolí města Domažlice, je neustále živý. Folklorismu, upravenému a obnovenému užívání tradiční kultury ve folklorních amatérských souborech, ale také ve školách, se lidé nejvíce věnují ve dvou chodských vesnicích, v Mrákově na dolním Chodsku a Postřekově na Chodsku horním.

Přestože jsem se narodila v obci Kout na Šumavě, která není přímo jednou z jedenácti historických chodských vesnic, chodský folklor mě od dospívajících let oslovuje a provází nepřetržitě. Již 23 let jsem aktivní členkou Chodského souboru Mrákov, kde zpívám a tancuji. Po svatbě jsem se přestěhovala do jedné z částí obce Mrákov a od roku 2017 vyučuji na 1. stupni Základní školy Mrákov. Veškeré folklorní dění v obci i v dalších chodských vesnicích sleduji velmi pečlivě a snažím se účastnit většiny akcí spjatých s folklorem.

Jedním z důvodů, proč jsem si vybrala jako téma své diplomové práce Využití chodského folkloru ve vyučování českého jazyka a literatury na 1. stupni ZŠ, je snaha probouzet v žácích zájem o naši regionální kulturu a udržované tradice. Dalším důvodem je absence komplexního zpracování možností, jak využívat širokého spektra folklorních námětů při výuce českého jazyka a literatury na 1. stupni. Právě možnost hledat smysluplné propojování námětů s konkrétními aktivitami pro žáky 1. stupně ZŠ mě vedla k práci na daném tématu.

V teoretické části je nejprve vymezen pojem *folklor*, charakterizovány jsou zejména ty jeho složky, které lze vhodně využít při výuce na 1. stupni ZŠ, tj. kroj, písně a tance, pokrmy, pohádky a pověsti, chodské nářečí. Samostatná podkapitola je věnována didaktickým aspektům práce s regionálním učivem v předmětu český jazyk a literatura na 1. stupni ZŠ.

Praktická část přináší zkušenosti s ověřením jednodenního projektu, který integruje učivo z oblastí Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět a Umění a kultura. Cílem projektu je podnítit v žácích základních škol na Chodsku zájem o regionální historii, místní tradice a kulturu. Kapitola obsahuje popis a metody projektu, podrobné přípravy všech pěti částí projektu propojujících tyto výchovy: jazykovou, slohovou a komunikační, literární, hudební a výtvarnou. Interpretace výsledků výzkumu vychází z mých zkušeností s vedením projektového dne v 5. ročníku na ZŠ Mrákov a z pořízeného videozáznamu.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 DEFINICE FOLKLORU

Roku 1846 v Anglii vytvořil archeolog William John Thoms ze slov folk (lid) a lore (naučení, moudrost) nový termín folklore. Rozuměl jím to, co lid ví nebo zná, tedy lidovou moudrost. Od té doby se pojem folklor vyvíjel v různých jazycích a různých oblastech. Definici folkloru najdeme v Ottově slovníku naučném z roku 1900: „*Lidověda neboli moderním slovem folklore, folkloristika, něm. Volkskunde, obírá se studiem lidu po stránce duševní, mravní i hmotné...*“¹

Termín folklor vysvětlují také další publikace. V Příručném slovníku jazyka českého má folklor význam lidopis, lidověda, nauka o lidové kultuře.² Slovník spisovného jazyka českého vysvětluje folklór (s dlouhým ó) za prvé jako lidovou slovesnost, lidovou kulturu vůbec, za druhé jako folkloristiku, tedy vědu o lidové kultuře.³ Ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost je význam slova folklor vysvětlen jako část lidové kultury a její projevy (slovesnost, hudba, tanec).⁴

Jaromír Jech, český folklorista a etnograf, v 50. letech 20. století přiřazuje folkloru v českých zemích tři hlavní významy: „*1. lidová slovesnost (textový folklór) v ryze literárním pojetí; 2. textový a hudební folklór dohromady a 3. lidové umění (tj. pojetí příznačné pro historiky umění, jimž "lidové umění" znamená především a pouze umění výtvarné). Koncem 50. let a počátkem 60. let diskuse pokračovala a obsah termínu folklór byl tehdy v závislosti na vývoji v jiných socialistických zemích a zejména na vývoji v Sovětském svazu vymezen na výtvoř slovesné, hudební, taneční a na lidové divadlo.*“⁵ Ovšem mezi historiky umění je dál folklor pojímán jako lidové umění, svéráz.

Termín folklor nebyl vždy pouze neutrálním označením lidových tradic. V Německu a poté také u některých odborníků v Čechách dostalo toto slovo negativní význam. Český

¹ HOLÝ, D. a O. SIROVÁTKA. O folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici 19.-21.11.1984, s. 73.

²Folklor. Dostupné z:

https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledej&heslo=folklor&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=folklor&numchange=no_&initial=1

³Folklór. Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=folkl%C3%B3r&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

⁴ Folklor. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=folklor>

⁵ HOLÝ, D. a O. SIROVÁTKA. O folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici 19.-21.11.1984, s. 74.

filozof a etnograf Vladimír Úlehla napsal v roce 1937 v článku *Co nám ukázaly národopisné slavnosti o folkloru* toto: „*Děvčata, která si navlékla kroj, se tomu naučila z filmu, z jiných národopisných slavností a od městských lidí, od brněnských a pražských šuhajek výskajících po ulici při každé národní slavnosti. Čím dřív toto umře, tím lépe.*“⁶ Na počátku 21. století se slova folklor užívá v přenesených významech. Za prvé označuje výraz folklor prvky společenské komunikace, jako jsou známé historky, opakující se témata, vyprávění spojená s jistým prostředím nebo skupinou lidí. V druhém významu je slovo využíváno jako publicismus k označení takových stereotypních projevů ve společenském chování, které jsou chápány jako neúčelné a nadbytečné, má tedy negativní, ironickou konotaci.⁷

V současné době se folkloru užívá ve dvou základních, ale odlišných významech. V jednom z přístupů autor, hudebník, spisovatel, režisér nebo celý soubor takzvaně slouží folkloru. Snaží se co nejvěrněji interpretovat folklorní předlohu, píseň, tanec, obyčej, pohádku atd. V opačné situaci autor využívá folkloru, vytváří samostatné umělecké dílo pouze na základě folkloru. Amatérské folklorní soubory v České republice usilují o naplnění první možnosti. Chtějí folklor podat tak, aby co nejpřesvědčivěji mluvil k současnému posluchači, divákovi nebo čtenáři v nových podmínkách a situacích.⁸ „*Pro jevy tradiční kultury uměle umístěné do nového prostředí, jejich současné obnovení, upravené použití v souborech, na festivalech či ve školní výuce se vžilo označení folklorismus. Jeho určujícím rysem je uvědomění si hodnoty daného prvku lidové kultury a jeho záměrné uchovávání a obnova.*“⁹

1.2 CHODSKÝ FOLKLOR

Chodsko, jehož centrem jsou Domažlice, je jediným regionem v Čechách, kde kroj a lidové zvyky žijí spontánně dodnes. Pravidelně se zde koná mnoho národopisných slavností, které místním lidem i návštěvníkům prezentují lidovou hudbu, zpěv a tanec, celý rok je plný různých událostí, při kterých se lidové zvyky dodržují.¹⁰

Chodsko je jednou z nejatraktivnějších oblastí v České republice. Je to jistě také z toho důvodu, že místní obyvatelé – Chodové – žijí dodnes konzervativním způsobem života. Jsou

⁶ HOLÝ, D. a O. SIROVÁTKA. O folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici 19.-21.11.1984, s. 76.

⁷ HOLUBOVÁ, V. Slovo folklor v současném úzu, s. 218-219.

⁸ HOLÝ, D. a O. SIROVÁTKA. O folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici 19.-21.11.1984, s. 77.

⁹ SCHAUEROVÁ, A. a M. MAŇÁKOVÁ. *Regionální folklor do škol. Manuál pro učitele*, s. 8.

¹⁰ Folklor a folklorismus scénický. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>.

známí svojí tvrdohlavostí, na kterou v minulosti dopltili. Možná ale právě konzervativnost a tvrdohlavost pomáhají uchovat prvky, jež v jiných národopisných oblastech dávno vymizely. Na mnoha místech se udržují tradice a zvyky jak rodinné, tak církevní (pouť, masopust, Velikonoce, advent), Chodové mluví zpěvným nářečím *bulačinou* a velmi často oblékají tradiční lidový chodský kroj.¹¹

V minulosti napomohla k vyššímu zájmu o Chodsko expozice Česká chalupa, která byla součástí Jubilejní výstavy v roce 1891, a také Národopisná výstava československá, která se konala roku 1895. Obě výstavy byly uspořádány v Praze. Expozice Česká chalupa přibližovala život na venkově. Řada návštěvníků se venkovským životem inspirovala a začala ho napodobovat. Národopisná výstava měla představit život venkovského obyvatelstva městským lidem. Mohli si prohlédnout expozici krojů, výstavní vesnici a místní zvyky. Výstava přilákala na Chodsko mnoho nových návštěvníků. *„Největší zájem se na Chodsko soustředil po 1. světové válce, kdy opět sílila vlastenecká a národopisná činnost. Chodsku se ve svých pracích věnovali Č. Holas, L. Kuba, O. Zich a další a další. Veškerý tento zájem, ať již byl národopisný, historický, literární, výtvarný či později turistický, se nemalou měrou podílel na posilování sebeuvědomění místního obyvatelstva a vedl k uchování zvyků, nářečí, krojů, ale také k rozvoji některých forem lidového projevu, které neměly starší tradici (např. výroba „chodské“ keramiky).“*¹²

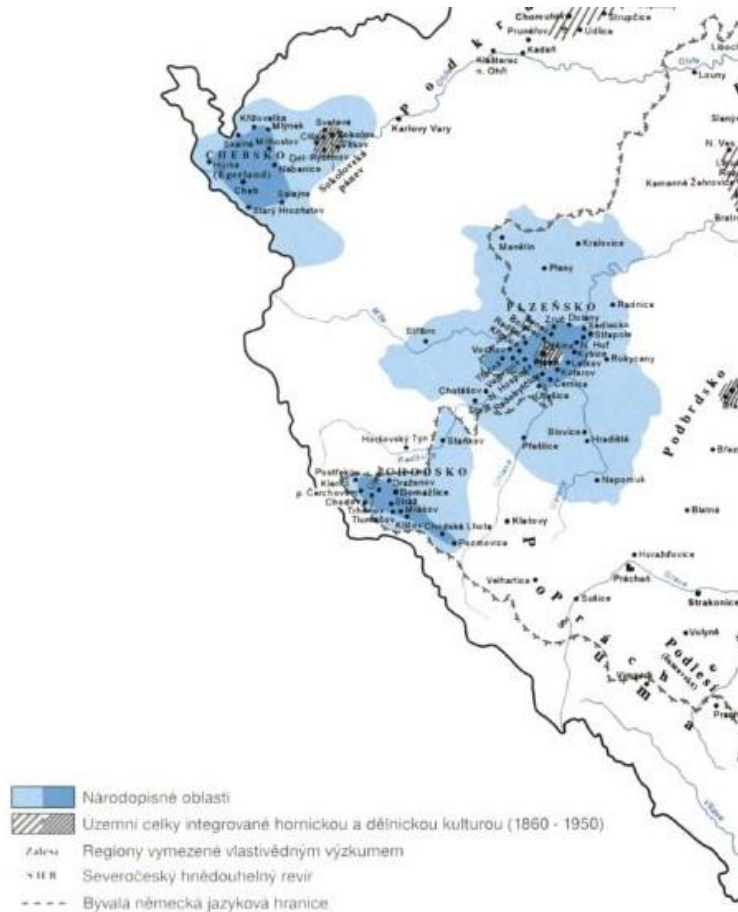
1.2.1 REGION CHODSKO A CHODOVÉ

Označení regionu Chodsko je v současnosti vnímáno jako přesně definované území. Tento název je převážně užíván v souvislosti s lidovými tradicemi, kroji, tancem a hudbou. Turisté z různých koutů republiky se na Chodsko sjíždějí právě za folklorem, který je dodnes velmi živý.¹³

¹¹ NEJDL, J a Z PROCHÁZKA. *Chodsko historické a současné*, s. 5.

¹² KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*, s. 1-2.

¹³ JINDŘICHOVÁ, H. *Chodské lidové písně ve výuce na základních školách*, s. 6.

Obrázek 1: Etnografické regiony západních Čech

Zdroj: <https://www.lidovakultura.cz/lidova-kultura/lidova-kultura-v-cr/etnograficke-regiony/>

Chodskem tedy dnes rozumíme oblast s centrem ve městě Domažlice (obrázek 1), zahrnující jedenáct chodských vesnic podél dvou někdejších hraničních přechodů a jejich okolí. Horní přechod chránily Chodov, Draženov, Klenčí, Postřekov a Újezd. Tato část regionu je označována jako Horní Chodsko, které představovalo v minulosti chudou podhorskou oblast. Cestu k Všerubskému průsmyku hlídaly Chodská Lhota, Mrákov, Klíčov, Pocinovice, Stráž a Tlumačov – Dolní Chodsko. To byly převážně zemědělské vesnice s bohatšími statky. Většina chodských vesnic byla situována do svahu nebo na úpatí vrchu, aby byla co nejdéle skryta zrakům nepřítele vcházejícího do země. Uprostřed vesnice bývala často prostorná náves s rybníčkem a kolem dvory se stodolami. Veškeré umístění bylo tak promyšlené, že každý samostatný dvůr byla vlastně malá samostatná pevnost.¹⁴

Region Chodsko obývají Chodové. Označení dostali v minulosti královští poddaní, jejichž úkolem bylo střežit zemskou hranici. Právě odtud vychází i jejich pojmenování

¹⁴ KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*, s. 10.

odvozené od slova chodit, tedy chodit po hranici. Chodové ovšem nehlídali hranice sami. Severně střežili zemi Chodové přimdští, ještě více na sever tachovští, na jihovýchodě zase hlídali Králováci. Tito strážci hranic se po dlouhou dobu mísili se sousedy z Německa a nakonec byli poněmčeni. Domažlickým Chodům se to naštěstí nestalo. Rovněž se mísili, ale zachovávali si svoji řeč a své zvyky tak tvrdošijně, že nakonec Němce počestili.¹⁵

Ve své knize Chodský kroj na prahu 21. století popsala Lucie Kalousová chodský kraj velmi trefně. *„Barevné kroje, nezapomenutelný zvuk dud a klarinetu, písničky spíše veselé než smutné, furianství, dosud živé obyčeje a zvyky, to vše orámované zvlněnou krajinou plnou lesů, zvláštěně zasmušilou a přece krásnou. Chodsko neoplývá majestátností vysokých hor, a přesto tu panovaly drsné přírodní podmínky, které tolik formovaly naturel místního lidu.“*¹⁶

1.3 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY CHODSKA VYUŽITELNÉ PŘI VÝUCE NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Lidová kultura v sobě obsahuje projevy hudební, taneční, literární, výtvarné i gastronomické. Tradice, které jsou dodnes na Chodsku dodržovány, i veškerá chodská lidová kultura jsou lidem přibližovány a připomínány nejčastěji pomocí folklorních událostí. Při nich si návštěvníci mohou prohlédnout (i vyzkoušet) tradiční chodský kroj, zaposlouchají se do písni, které jsou doprovázeny lidovým tancem, mohou si přečíst mnoho pohádek a pověstí, pochutnat si na místních koláčích a povídat si s Chody, kteří mluví zpěvným nářečím – bulačinou.

1.3.1 CHODSKÝ KROJ

*„Kroj se na Chodsku dědí z generace na generaci, ale působí zde i švadleny, které kroje stále šíjí a poptávka je po nich značná. Nejvýznamnějšími vesnicemi, kde se kroj zachoval, jsou Mrákov na dolním Chodsku a Postřekov v oblasti horního Chodska. Mezi tzv. krojem dolským a krojem postřekovským existují podstatné rozdíly. V obou vsích působí národopisný soubor, který zde hraje nemalou roli jako specifický nositel a pokračovatel lidových tradic.“*¹⁷ Sváteční ženský a mužský kroj se do dnešní podoby ustálil v 60. a 70. letech 19. století. Jeho vzhled z předcházejících období popisovala Božena Němcová, která na Chodsku pobývala se svou

¹⁵ NEJDL, J a Z PROCHÁZKA. *Chodsko historické a současné*, s. 5.

¹⁶ KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*, s. 3.

¹⁷ KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*, s. 9-10.

rodinou ve 40. letech 19. století. Jak vypadal kroj v 60. letech 19. století, zaznamenal Karel Jaromír Erben.

Kroj může mít několik rolí, které se dále nejrůznějšími způsoby prolínají nebo navzájem ovlivňují. Obyvatelé dané vsi i členové národopisných souborů přijímají různé role kroje. Pro obyvatele vsi je kroj především slavnostním, svátečním i společenským oblečením. U členů souboru plní funkci rozlišování věku jeho nositele, funkci kostýmu, funkci reprezentativní. U obou skupin se pak ještě vyskytuje poslání regionální, národní, politické, estetické, prestižní.¹⁸

„Současná podoba kroje zaznamenala některých vývojových změn (zejména v materiálech), ale je velmi zajímavé, že dodnes nošení lidového kroje respektuje liturgický i rodinný kalendář. V období adventu nebo půstu oblékají ženy kroje ponurých barev, zejména černé, avšak počínaje Božím hodem se tytéž ženy objeví ve velmi pestrých krojích (červená, zelená, ostře modrá...). Bohužel postupem času, s nástupem různých módních trendů, se chodský kroj postupně posouvá spíše do pozice ryze svátečního oděvu. V této podobě se však objevuje poměrně hojně. Od počátku 21. století dokonce řada žen a dívek používá jednu z momentálně nejrozšířenějších a svým způsobem umělou variantu kroje – tzv. rukávečky – na plesy a vybrané společenské akce. Tato skutečnost a k tomu poměrně častý pohled na krojované děti v žádném případě nevypovídá o možném zániku tohoto velmi výrazného projevu tradiční lidové kultury.“¹⁹ Tradice lidového oděvu zůstává na Chodsku velmi živá. V Mrákově (obrázek 2) i Postřekově (obrázek 3) potkáme ve všední den starší ženy, které jdou v kroji do kostela, na nákup, na návštěvu. I když těchto žen ubývá, pořád jich ještě napočítáme desítky. Většina těchto žen nemá doma ve skříni jiné oblečení než kroj – všední, sváteční, adventní, smuteční, velikonoční. Jiné oblečení tyto více než osmdesátileté ženy nikdy neměly (obrázek 4).

¹⁸ KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*, s. 148.

¹⁹ HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*, s. 138.

Obrázek 2: Kroj z dolního Chodska

Zdroj: vlastní archiv

Obrázek 3: Kroj z horního Chodska

Zdroj: Zdeněk Zrůst

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=4666903016744463&set=pb.100002744328997.-2207520000.&type=3>

Obrázek 4: Marie Růžková z Nového Klíčova – dodnes nosí pouze chodský kroj

Zdroj: vlastní archiv

1.3.2 CHODSKÉ PÍSNĚ A TANCE

Člověka žijícího na Chodsku provázely písně a zpěv po celý život. Malé dítě v kolébce slýchalo od své matky ukolébavky, později pak zpěvná říkadla a rozpočítadla. Doma se zpívalo při práci neustále, při ženských pracích uvnitř domu, na dvoře, ve stájích zase zpívali muži, všichni pak zpívali na zahradě, na pastvě, při řemeslech a v neposlední řadě také na společných akcích – nejčastěji při muzice v hospodě. Témata chodských písní jsou většinou spjata s životem obyčejných lidí, často vychází z okamžité nálady Chodů. Lidé zpívají o kráse, lásce, své práci, přírodě a jejích proměnách. Dodnes můžeme slyšet písně žertovné, pijácké, vojenské, svatební. Smutných a vážných písní je na Chodsku méně, nehodí se totiž dobře k tanci.²⁰

Slavný rodák Jindřich Jindřich se chodským písním věnoval celý život. V roce 1926 vyšlo dílo *Chodský zpěvník*, které obsahuje nápěvy a texty písní. Jindřich Jindřich vytvořil jedinečný obraz života lidí na Chodsku. Některé písničky, typické právě pro Chodsko, jsou známé po celé republice buď v původním nářečí, nebo v upravené verzi.

²⁰ JINDŘICHOVÁ, H. *Chodské lidové písně ve výuce na základních školách*, s.15.

Nejnámější písně, které se zpívají ve školách v České republice, jsou *Žádnej neví, co sou Domažlice* a *Na rozloučení*.

Žádnej neví, co sou Domažlice

Žádnej neví, co sou Domažlice,

žádnej neví, co je to Taus.

Taus je to německy, Domažlice česky,

žádnej neví, co je to Taus.

Na rozloučení

Na rozloučení, mý potěšení,

postavím pod vokny máj.

Haby vedíli falešný lidi,

že sem já chodíval k vám.

Více než tři desítky let můžeme v kostelích na Chodsku opět slyšet původní lidové vánoční koledy, které jsou dochované díky sběratelské činnosti Jindřicha Jindřicha, Jindřicha Šimona Baara, sester Bílkových z Mrákova a varhaníka mrákovského kostela Richarda Běčáka. Koncerty plné chodských koled si našly své posluchače.²¹

Na Chodsku se nejčastěji tancují párová kolečka a smíšená kola. Dále také šotyška, mateník, štajdyš aj. Chodské písně zpívají a tance předvádějí národopisné soubory – Chodský soubor Mrákov, Národopisný soubor Postřekov. Dále na Chodsku působí kapely Domažlická dudácká muzika a Konrádyho dudácká muzika. První zmínky o chodské hudbě sahají do 1. poloviny 19. století. Nejprve se jednalo o seskupení dvou hudebníků – dudáka a houslisty, kteří hrávali na tzv. muzikách. V polovině 19. století se přidal třetí nástroj, a to Es klarinet. Tato tria se nazývala „malé selské muziky“. „*Od počátku 2. poloviny 20. století začaly vznikat dudácké muziky, které existují dodnes. Všechny mají ustálené složení, a to Es klarinet, B klarinet – hrající společně dvojhlasé variace, dudy in Es – hrající vlastní variace prvního hlasu a kontrují housle s kontrabasem.*“²²

²¹ HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*, s. 102.

²² JARÁBEK, J. *Proměna klarinetové hry v lidové hudbě západočeského kraje*, s.5–6.

V minulosti se již několikrát mohlo zdát, že dudácké muziky budou nahrazeny. Vytlačily je dechové hudby, rádio a televize. Nakonec ale vždy odolaly.²³ Našli se další a další chlapci, kteří se začali učit hrát na dudy a tak tomu je dodnes. Na základní umělecké škole v Domažlicích vyučují i ve školním roce 2022/2023 dva učitelé hře na dudy. Jejich hodiny navštěvují chlapci, ale také několik dívek.

1.3.3 CHODSKÉ POHÁDKY A POVĚSTI

O chodský region se v minulosti zajímaly mnohé významné osobnosti. Některé sem dojížděly, nebo se sem přistěhovaly, jako například Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Alois Jirásek, Antonín Klášterský. Jiné se zde narodily – Jan František Hruška, Jindřich Šimon Baar, Jan Vrba aj.²⁴ Chodsko, jež má svá specifika dána geografickou polohou a s ní souvisejícími odlišnostmi historického vývoje, přitahovalo badatele z řad české inteligence nejvíce ve 30. a 40. letech 19. století.²⁵

„Dlouhé zimní večery byly a jsou stále tou nejlepší příležitostí k vyprávění starých příběhů, pověstí i pohádek. Za dlouhou dobu, kdy se vyprávění předávalo z generace na generaci, řada příběhů doznala časem změn, některé zanikly, některé se objevily nové bez ohledu na to, zda se staly či byly vymyšleny, jiné s sebou přinesli vandrovníci nebo vysloužilí vojáci. Zkrátka vždy bylo o čem vyprávět, jak zabavit posluchače, zejména děti. Právě jim byly určeny příběhy s vtipem a pointou, aby nejenom pobavily, ale zejména poučily.“²⁶ V polovině 19. století trávila čas na Chodsku spisovatelka Božena Němcová. Díky své komunikativnosti a vřelému přístupu k venkovskému obyvatelstvu si získala přízeň místních lidí, ti se jí otevřeli, a tak se do české literatury dostalo mnoho chodských pohádek a příběhů.

Jindřich Šimon Baar, rodák z Klenčí pod Čerchovem, v knize Chodské pohádky zachoval a zpracoval pohádkové náměty pocházející z oblasti Chodska. Uplatnil v nich vlastnosti lidových vypravěčů, ale také svůj jedinečný vypravěčský talent, svůj cit a svoji kritičnost, s jakou postihoval sociální i morální život tehdejší doby. Baarovy pohádky jsou natolik srozumitelné a sdělné, že jsou určeny především dětskému čtenáři, ale i dospělý příjemce si v nich najde své, obzvláště moudrost a humor.²⁷

²³ KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*, s. 81.

²⁴ DOBROVOLNÁ, K. *Pověsti z Chodska*, s. 33.

²⁵ DOBROVOLNÁ, K. *Pověsti z Chodska*, s. 31.

²⁶ HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*, s. 84.

²⁷ BAAR, J. Š. *Chodské pohádky.*, zadní přebal knihy.

„Zpracování chodských námětů je u jednotlivých autorů rozdílné. Karel Jaromír Erben a Božena Němcová v souladu s potřebami tehdejší literatury s nimi pracovali stejně jako s náměty z ostatních českých krajů, tj. vypravovali je celonárodním jazykem. Výjimku tvoří Erbenova pohádka *Jirka s kozú*, kterou autor podal ve stylizovaném chodském nářečí, hlavně v rovině hláskové a tvarové. Mladší sběratelé, Hruška a Baar, ve snaze zachytit a zachovat následujícím generacím poslední zbytky živého chodského folklóru a mluvy, píší své pohádky v nářečí.“²⁸ Pohádky psané v nářečí jsou jistě půvabné a přitažlivé, ale pro čtenáře z jiné oblasti republiky by byly z velké části nesrozumitelné. Proto různá vydání chodských pohádek převádí texty do jazyka celonárodně srozumitelného.

Pověstí najdeme na Chodsku nepřeborné množství. Vždyť existuje pověst přímo o tom, jak Pán Ježíš se svatým Petrem stvořili Chody. A téměř každá chodská ves je místně spjata s některou pověstí. Chodsko má v pověstech typické postavy. Právě tyto postavy přidávají oblasti na atraktivitě a budí větší zájem okolí.

1.3.4 CHODSKÉ POKRMY

Tradiční lidová kuchyně v různých částech naší republiky si je v něčem podobná. Je složená z jednoduchých a snadno dostupných surovin, které však díky své nápaditosti mohla někdejší hospodyně smísit a vytvořit z nich sice jednoduchá, ale přesto chuťově velmi zajímavá jídla. Až do 21. století se dochovala řada receptů, které by jinak potkal osud zapomnění. Spisovatelka a etnografka Iva Kumperová napsala knihu s názvem *Chodská kuchařka*, kuchař a publicista Jaroslav Vašák se chodskému jídelníčku věnoval v knize *Chodská kuchyně*. Publikace, ze které já osobně často vařím pokrmy pro svoji rodinu, nese název *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*.²⁹

V této knize, jejímž autorem je Josef Nejd, ředitel Muzea Chodska v Domažlicích, najdeme mnoho receptů chodské lidové kuchyně. „Nelze si nevšimnout, že řada receptů postrádá gramáž. Tímto je v plném rozsahu zachována autenticita, neboť hospodyňky, které své umění dokázaly přivést do dokonalosti, gramáž téměř nepoužívaly...Kromě toho, že recepty jsou takto originální, je případnému zájemci ponechán velký prostor pro vlastní chuť i fantazii, a to považují za základ tradiční lidové kuchyně. Z několika surovin je možné vytvořit nesčetné

²⁸ FORMÁNKOVÁ, V a J SERVÍTOVÁ. *Pohádky z Chodska*, s. 219.

²⁹ HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*, s. 58.

*množství pokrmů.*³⁰ Mezi základní suroviny chodských jídel patří především luštěniny, brambory, mouka, kyselé zelí, houby, kyselé mléko, sladké mléko, sádlo. Maso se podávalo většinou jen při zvláštních příležitostech, připravovala se drůbež, ale hlavně se pořádaly zabijačky, tedy maso vepřové.

Ze sladkých pokrmů reprezentujících Chodsko a práci chodských hospodyň jsou nejznámější koláče. Náročnost výroby dovolovala kdysi připravovat koláče pouze ke slavnostním příležitostem. Pekly se zejména pro hosty a vždy byly vizitkou kuchařské zručnosti hospodyněk. Není proto divu, že dodnes existuje řada drobných tajných rodinných úprav. Existují dva základní druhy chodských koláčů, a to podle rozdělení území Chodska na dvě části, tedy koláče horních chodských vesnic a koláče dolské. Tyto dva druhy se liší spíše než recepturou technologií výzdoby a vzhledem. Podobně jako kroje jsou odrazem někdejší prosperity obou oblastí.³¹ Já jsem jako mladá dívka pekla doma koláče typické pro horní vesnice, po svatbě a přestěhování do vesnice na dolním Chodsku jsem se musela naučit péct dolské koláče (obrázek 5).

Obrázek 5: Koláč z dolního Chodska

Zdroj: vlastní archiv

³⁰ NEJDL, J. *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*, s. 7.

³¹ HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*, s. 58.

1.4 CHODSKO HISTORICKÉ – OSOBNOSTI SPJATÉ S FOLKLOREM

Božena Němcová (1820-1862), česká spisovatelka, pobývala několik let na Chodsku. Navštěvovala místní lidi a zapisovala pohádky i pověsti, říkadla, písničky, ale také zvyky a obyčeje. Její dojmy z pobytu na Chodsku byly později vydány pod názvem *Obrazy z okolí domažlického*. Náměty některých známých pohádek Němcové pochází právě z Chodska, např. *Chytrá horákyně*, *Alabastrová ručička*, *Čertův švagr*. Pobyt Boženy Němcové zachytil v knize *Paní komisarka* Jindřich Šimon Baar.³²

Jindřich Šimon Baar (1869-1925), spisovatel, katolický kněz a národopisec, se narodil i zemřel v Klenčí pod Čerchovem. Je jednou z nejznámějších osobností Chodska. V Klenčí najdeme na jeho rodném domě pamětní desku, na Výhledech nad Klenčím se od roku 1933 tyčí pomník s Baarovou sochou, v Domažlicích je po něm pojmenované gymnázium, které navštěvoval. Dodnes známá je jeho báseň *Bulačina*, která vyšla ve sbírce *Rodnému kraji*. Báseň zhudebnil Jindřich Jindřich a následně už je píseň *Bulačina* považována za pomyslnou hymnu Chodska. Oblíbená je autorova trilogie o národním obrození Chodska *Paní komisarka*, *Osmačtyřicátníci* a *Lůsy*. Dlouho se ve školách jako povinná četba četla Baarova kniha pro děti *Hanýžka a Martínek*. Významná byla také Baarova činnost národopisná a folkloristická. Za svůj život zapsal na 1 400 chodských písní. Spolu s F. Teplým a J. F. Hruškou vydal *Chodskou čítanku*.³³

Bulačina

Zdráva buď na stokrát, řeči stará,

hlahole našich chat, písni jara,

prostičké nářečí babiččino,

zdraví tě tvé dítě, bulačino.

Jan František Hruška (1865-1937) se narodil v Peci pod Čerchovem. Byl známým dialektologem, národopiscem, pedagogem a spisovatelem. Hruška měl velmi jasný názor na využití chodského dialektu. Podle něj by Chodové měli mluvit svým krásným jazykem. I žáci ve školách by se měli vyjadřovat nářečně. Důležitý je jeho *Dialektický slovník chodský* z roku 1907, dále pak sbírka pohádek *Na hyjtě*. Hruška byl vzdáleným strýcem Jindřicha Šimona Baara. Oba

³² Božena Němcová. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/789#content>.

³³ Jindřich Šimon Baar. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/30#content>.

studovali na domažlickém gymnáziu a Hruška byl Baarovi starším rádcem a povzbuzoval ho k jeho literární tvorbě. Oba ve svých dílech zachycovali život na Chodsku.³⁴

Jindřich Jindřich (1876-1967) se už v mládí společně s přítelem Baarem začal věnovat sběru lidových písní. Postupem času se stával uznávanou autoritou v oboru chodského národopisu. Byl skladatelem mnoha písní. Z jeho děl je nutné jmenovat rozsáhlé národopisné dílo Chodsko a devítidílný Chodský zpěvník. Jindřich Jindřich téměř po celý život žil i působil na Chodsku. Snažil se o oslavování rodného Chodska a jeho lidu.³⁵

Rudolf Svačina (1900-1997) se narodil i zemřel na Domažlicku. Byl učitelem, později i ředitelem školy, spisovatelem, kapelníkem dudácké muziky, regionalistou. Věnoval se národopisnému bádání, většinou zaměřenému na oblast hudby. Napsal knihy Dudáci na Chodsku a v Pošumaví, Dudák Hančl a Dudáci a dudácká muzika na Chodsku, Obrázky z Chodska a Chodská svarba.³⁶

Sestry Bílkovy – Marie (1886-1981), Anna (1877-1976) – žily v domku v Mrákově pod kostelem. Byly jedny z nejznámějších chodských vyšívaček a pracovaly také jako etnografky. Spolupracovaly s Jindřichem Jindřichem. Sestry převyprávěly a písemně zaznamenaly putování a zajímavý životní osud jejich pratety Marie Bílkové. Rukopis díky paní Alžbětě Vondrašové z Mrákova vyšel knižně v roce 2011 pod názvem Manka Římanka.³⁷

Jaroslav Špillar (1869-1917) byl uznávaným malířem. Už při studiích jezdil na Chodsko, v roce 1891 se zde usadil a žil 14 let, nejdříve v Postřekově, potom v Peci pod Čerchovem. Chodsku věnoval velkou část své tvorby. Mezi jeho nejznámější obrazy s chodskou tematikou patří Robota, Na vejminku, Chodská svatba, Loučení nevěsty, Kozina před Lomikarem.³⁸

Iva Kumperová (1944-2011) se sice narodila i zemřela v Praze, ale převážnou část života prožila na Chodsku, na Babyloně a v Domažlicích. Pracovala v Muzeu Chodska, několik let byla jeho ředitelkou, věnovala se etnografii, publikovala v odborných časopisech. Je autorkou publikací Chodská kuchařka a Chodské kroje.

³⁴ Jan František Hruška. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/399#content>.

³⁵ ŠPELDA, A.: *Hudební dílo Jindřicha Jindřicha*, s. 10.

³⁶ Svačina Rudolf. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/1120#content>

³⁷ BÍLKOVÁ, M. *Manka Římanka*, s. 47.

³⁸ Jaroslav Špillar. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/1165#content>.

1.5 CHODSKO SOUČASNÉ – OSOBNOSTI SPJATÉ S FOLKLOREM

Josef Kuneš (narozen 1979 v Domažlicích) vystudoval konzervatoř v Praze (obory kontrabas a skladba), je ředitelem Základní umělecké školy v Domažlicích, uměleckým vedoucím Domažlické dudácké muziky, do začátku roku 2023 byl redaktorem Českého rozhlasu Plzeň a každým rokem je režisérem Chodských slavností. V příbězích, tzv. *poudačkách*, které vypráví, se snaží propagovat chodské nářečí, kladný vztah k chodskému kraji a jeho kultuře. Je laureátem Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 2007 za interpretaci chodské lidové písně.³⁹

Antonín Konrády mladší (narozen 1931 v Domažlicích) začínal sice jako jazzový hudebník, ale prosadil se jako dudák. Konrádyho dudáckou muziku založil v roce 1956 a dodnes je jejím aktivním členem, je kapelníkem, dudákem i zpěvákem zároveň. Konrádyho dudácká muzika byla a stále ještě je vzorem pro další dudácké muziky na Chodsku. Již více než 65 let rozdávají muzikanti kolem Antonína Konrádyho posluchačům a divákům radost z lidové písně, ale také z *poudaček* v bulačině, kterými pan Konrády vystoupení prokládá.⁴⁰

Marie Korandová (narozena 1936 v Plzni) se mimo jiné ve své práci věnuje také Chodsku, odkud její rodina pochází. Svůj vřelý vztah k chodskému regionu projevila v knihách *Chodové v pověstech a Chodské pověsti a legendy*. Materiály na knihy sbírala v letech 1949–1995 v obcích Babylon, Česká Kubice, Mrákov, Spálenec, Stráž a Tlumačov.

1.6 DIALEKTOLOGIE

Jak píše Jaromír Bělič v knize *Nástin české dialektologie*, „*dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin.*“⁴¹

Publikace *Vývoj českého jazyka a dialektologie* Františka Cuřína uvádí, že odvětví dialektologie začalo vznikat teprve v polovině 19. století. Dialektologové se zabývali hláskoslovím a tvaroslovím. Za zakladatele moderní české dialektologie je považován Bohuslav Havránek. Jeden z mnoha způsobů mluvy je právě dialekt – nářečí.⁴² „*Nářečím přitom*

³⁹ Josef Kuneš. Dostupné z: <http://www.dudacka.cz/cs/clenove/>

⁴⁰ Obsazení kapely. Dostupné z: <http://www.kdm-cz.eu/index.php?menu=clenove>.

⁴¹ BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*, s. 5.

⁴² JINDROVÁ, J. *Chodské nářečí ve třech generacích*, s. 15.

*rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymezitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa.*⁴³

1.6.1 DRUHY NÁŘEČÍ

Nářečí na území České republiky se dělí do 4 skupin. Každá skupina je rozdělena na podskupiny. Jednou skupinou jsou nářečí česká, ke kterým patří středočeská podskupina, severovýchodočeská, jihovýchodočeská a jihozápadočeská podskupina. Právě jihozápadočeská podskupina se dále člení na dva okruhy – jižní a západní. V jižním okruhu se vyčleňují okrajové úseky prachatický a doudebský, v západním okruhu úseky chodský, manětínský a stříbrský. Druhou skupinu nářečí tvoří středomoravská (hanácká), třetí jsou nářečí východomoravská (moravskoslovenská) a poslední skupinou nářečí slezská.⁴⁴

1.6.2 ZÁPADOČESKÉ NÁŘEČÍ – CHODSKÉ – DŘÍVE A DNES

*„Zdá se, že vědecká jazykověda vyvrátila všechny domněnky o cizím původu Chodů. Zvláštní způsob života, určitá izolace a značná vzdálenost od pražského kulturního centra ovšem způsobily, že chodské nářečí podrželo mnohem víc starých českých výrazů a tvarů než třeba řeč obyvatel úrodných rovin středních Čech.*⁴⁵

Nářečí na Chodsku je jedno z nejzachovalejších nářečí v Čechách. Chodské nářečí rozpoznají lidé po celé České republice. Pojí se se slavnou chodskou historií a kulturní tradicí, je spjato se životem Chodů, a proto dodnes budí zájem široké veřejnosti. Pro každé nářečí je důležitá poloha oblasti, ve které se vyskytuje. Jihozápadočeská oblast sousedí s Německem a Rakouskem, tudíž do řeči pronikala také řada germanismů. Nářečí Chodů je označováno jako *bulácké nářečí*, *bulačina*. Toto označení vzniklo podle nápadné podoby přičestí minulého činného od slovesa být, která zněla *bul*.⁴⁶

J. F. Hruška napsal v úvodu ke svému Dialektickému slovníku chodskému z roku 1907, že tato podoba slovesa být byla vzácná už na počátku 20. století. „Pověstná podoba bul, bula, místo byl, byla vymizela až na stopy jakési tvrdší a širší výslovnosti než jinde. Jasně, plné bul, bula vyslovovali nejdéle, a sice za paměti naši v Postřekově“.⁴⁷ Hruška se také zabýval melodií nářečí Chodska. „*Tvrdivá se, že Chodové přizvukují poslední slabiku celé věty a tím že*

⁴³ CUŘÍN, F. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*, s. 157.

⁴⁴ JINDROVÁ, J. *Chodské nářečí ve třech generacích*, s. 18-19.

⁴⁵ KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*, s. 7.

⁴⁶ JAKLOVÁ, A. K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického, s. 64–72.

⁴⁷ HRUŠKA, J. F. *Dialektický slovník*, s. 8.

*nepřirozeně a nehezky jejich řeč zní. S tímto tvrzením zhola nesouhlasíme. Pokud běží o přízvuk slovný, přizvukují Chodové jako všichni Čechové, totiž hlavním přízvukem na slabiku první. Poslední slabiku však rádi svým způsobem prodlužují*⁴⁸ Chodským nářečím se zabýval také Jaroslav Voráč, který vydal soubornou dvoudílnou práci o jihozápadočeském nářečí s názvem Česká nářečí jihozápadní I a II.⁴⁹

Bulačina byla vždy ovlivňována změnami v lidských životech – například průmyslovou revolucí, zavedením železnice na Chodsko, vynálezem rozhlasu a televize apod. Z velké části začala být nahrazována oblastní variantou obecné češtiny. Naštěstí stará generace, ale v mnoha chodských vesnicích také část střední generace, užívá v mluvené komunikaci velké množství znaků chodského nářečí dodnes. Bulačina je tedy stále živá, ale v jiné podobě než za našich prababiček.⁵⁰

Stejně tak jako úpadky chodského nářečí zaznamenal Hruška již na konci 19. století, proměn bulačiny ve 20. letech 20. století si všímá Jindřich Jindřich. Z 50. let 20. století byl dochován strojopis Jindřicha Jindřicha s názvem Chodský slovník. Ke 40. výročí úmrtí tohoto umělce vydala Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje v roce 2007 publikaci Chodský slovník, který podle Jindřichova strojopisu sestavil Josef Kotal.

1.7 PRÁCE S REGIONÁLNÍM UČIVEM

Na 1. stupni ZŠ lze regionální a folklorní tematiku integrovat do výuky v rámci několika vzdělávacích oblastí a s nimi souvisejících vzdělávacích oborů, např. Český jazyk, Prvouka, Vlastivěda, Hudební výchova, Výtvarná výchova. Poznávání regionu je však v RVP ZV přímo zařazeno ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.⁵¹

Vzdělávací obsah této oblasti je členěn do pěti tematických okruhů. Tři z nich se věnují regionální kultuře a folkloru. V tematickém okruhu s názvem *Místo, kde žijeme* žáci poznávají nejbližší okolí. „*Důraz je kladen na praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností žáků (např. v dopravní výchově). Různé činnosti a úkoly by měly přirozeným způsobem probudit v žácích kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně*

⁴⁸ HRUŠKA, J. F. *Dialektický slovník*, s. 8.

⁴⁹ JINDROVÁ, J. *Chodské nářečí ve třech generacích*, s. 16.

⁵⁰ JAKLOVÁ, A. K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického, s. 116-122.

⁵¹ GRYGAROVÁ, Ž. *Využití regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni ZŠ*, s. 42.

*rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi.*⁵² Tematický okruh pojmenovaný Lidé kolem nás vede k poznávání kultury. „*Poznávají, jak se lidé sdružují, baví, jakou vytvářejí kulturu.*“⁵³ Pro téma této diplomové práce je důležitý také tematický okruh Lidé a čas. „*Učí se poznávat, jak se život a věci vyvíjejí a jakým změnám podléhají v čase. V tematickém okruhu se vychází od neznámějších událostí v rodině, obci a regionu a postupuje se k nejdůležitějším okamžikům v historii naší země. Podstatou tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.*“⁵⁴

1.7.1 PRÁCE S REGIONÁLNÍM UČIVEM V PŘEDMĚTU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA NA 1. STUPNI ZŠ

1.7.1.1 Jazyková výchova

V hodinách věnovaných chodskému nářečí je třeba využít nahrávky chodských *poudaček* interpretovaných Josefem Kunešem. Žáci se budou snažit porozumět vyprávění jako celku, ale vyučující se zaměří i na jednotlivá chodská slova a nářeční tvary slov. Josef Kuneš spolupracuje také se svým synovcem Tomášem Kůgalem. Tomáše Kůgela i jeho hereckého kolegu Filipa Cíla znají žáci z obrazovek České televize. Tito dva herci přibližují od roku 2019 chodské nářečí mladé generaci. Na youtube kanál s názvem Kůci⁵⁵ přidávají videa, na kterých mluví *bulačinou*. Díky ní představují Chodsko a jeho kulturu široké veřejnosti. Při hodinách českého jazyka je možné pouštět z jejich youtube kanálu jednotlivé díly Chodského mluvníčku, ve kterém žáci chodské nářečí uslyší a s vyučujícím ho mohou analyzovat. V rámci dramatické výchovy lze v chodském nářečí – bulačině sehrávat scénky.

Stejně jako Kunešova vyprávění je možné využít zaznamenaná vyprávění Antonína Konrádyho. Dále lze využívat fotografie a videa z různých vystoupení Konrádyho dudácké muziky. Žáci mohou popisovat jednotlivé hudební nástroje, zkoumat, jak dané nástroje tvoří a vydávají tón, a nakonec si mohou poslechnout, jak nástroje znějí.

⁵² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>, s. 47.

⁵³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>, s. 47.

⁵⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>, s. 47.

⁵⁵ Kůci: Chodský mluvníček. Dostupné z: <https://www.youtube.com/@kuci8882>.

Při výuce českého jazyka propojené s hudební výchovou mohou žáci pracovat s texty chodských písní. Budou mít k dispozici text známé písně, musí vzpomínat na minulé hodiny, doplní vynechaná slova. Pro kontrolu si ve třídě poslechnou nahrávku písně, doplněná slova případně opraví. Text jiných písní bude mít také vynechaná slova. Žáci budou poslouchat nahrávku písně a ihned doplňovat chybějící slova. Kontrolu lze provést opakovaným poslechem nahrávky. Při doplňování vynechaných slov v písničkách vyučující žáky upozorní, že musí dbát na rým (zvukovou shodu hlásek na konci veršů) a rytmus písně. V textech písní je možné vyhledávat další jevy. Je vhodné zaměřit se na místní názvy (v mnoha písních se objevují jména vesnic a míst, které žáci osobně znají), nářeční tvary slov nebo celá slova v chodském nářečí. Je žádoucí rozebírat náměty písní; podle zásadních slov poznáme téma lásky, smutku, vojny, hospody nebo svatby.

Ve skupinách lze pracovat s jednotlivými díly Chodského zpěvníku J. Jindřicha. Žáci budou vyhledávat texty písní, které mají stejný námět nebo pocházejí ze stejné chodské vesnice. Zjistí, o jakých tématech se na Chodsku zpívalo nejvíce, jak příběhy v písních končily, jaké situace z písní už bychom dnes určitě nezažili. Nakonec si nejznámější písně zazpívají.

Je vhodné žáky učit taktovat chodské písně, připomenout si tak rytmus písní. Podle rytmu lze poznávat chodské tance, žáci se naučí jejich názvy. Je třeba využít videonahrávky tanců a za doprovodu reprodukované hudby s žáky nacvičit jednoduchý taneční krok, který nakonec provedou v páru jako chodské párové kolečko.

1.7.1.2 Komunikační a slohová výchova

V hodinách českého jazyka lze využít k popisu téma chodského kroje. Žáci mohou popisovat mužský i ženský kroj, budou se učit názvy jeho částí. Je možné také popisovat postupné oblékání ženského kroje.⁵⁶ Nabízí se využití metody komparace, žáci mohou hledat rozdíly mezi krojem veselých barev a krojem tmavých barev, mezi krojem dolního a horního Chodska, lze porovnat všechny detaily. Je vhodné využít knihu Chodské kroje Ivy Kumperové.⁵⁷ K poznání vývoje, oblékání kroje a rozdílů mezi kroji hornochodskými a dolnochodskými je také užitečná kniha Lucie Kalousové Chodský kroj na prahu 21. století.⁵⁸

⁵⁶ Chodský ženský kroj s rukávci a pro droužku. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=QjvtA6AopSA>.

⁵⁷ KUMPEROVÁ, I. *Chodské kroje*.

⁵⁸ KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*.

V hodinách komunikační a slohové výchovy lze využít chodské pokrmy. Vyučující položí žákům otázky, které chodské pokrmy znají z domova, co rodiče vaří, pečou, smaží. Je možné řešit názvy chodských jídel z přesmyček. Žáci mohou popisovat pracovní postup přípravy jídla podle receptu. Dostanou rozstříhané jednotlivé kroky pracovního postupu. Musí se ve skupinách poradit, jaké je správné pořadí kroků v přípravě pokrmu. Obměnou může být problémový úkol – vyřadit jednu přidanou část postupu, která do receptu nepatří, naopak mohou doplnit jeden zásadní krok, který záměrně chybí. K tomuto tématu lze použít publikaci současného ředitele Muzea Jindřicha Jindřicha Josefa Nejdla s názvem *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*.⁵⁹

V hodinách komunikační a slohové výchovy je možné pracovat i s kapitolami z knihy *Obrázky z Chodska* Rudolfa Svačiny⁶⁰, a to s kapitolou o chodské svatbě a s kapitolou s názvem *Rok na chodské vsi*. Chodskou svatbu lze sehrát v rámci dramatické výchovy; každý dostane určitou roli, svůj scénář a kostým. V kapitole *Rok na chodské vsi* si připomeneme zvyky a obyčeje, které dodnes velké množství rodin v průběhu celého roku dodržuje.

V tématech týkajících se chodské svatby či pověsti o Kozinovi a Lomikarovi lze na konci vyučovacích hodin využít obrazy J. Špillara a porovnat je s použitými texty.

V hodinách komunikační a slohové výchovy je také možné přečíst úryvek z knihy *Manka Římanka*⁶¹ a diskutovat s žáky o tom, zdali bychom my sami takto dlouhou cestu zvládli, proč bychom to vlastně měli dělat, jaké pohnutky vedly Marii Bílkovou k této cestě. Může to být motivace pro psaní zápisů z našich cest. Dům u Bílků je vhodné navštívit v adventní době. Paní průvodkyně při prohlídce domku představuje chodské zvyky a tradice, které se na Chodsku dodržovaly a dodnes ještě někde dodržují.

1.7.1.3 Literární výchova

V hodinách literární výchovy je žádoucí věnovat se spisovatelům, kteří se na Chodsku narodili, kteří zde sbírali náměty pro své příběhy nebo o chodském kraji ve svých textech psali. V pohádkách lze hledat slova v chodském nářečí, také vlastní jména, místní názvy. Žáci mohou vymýšlet vlastní dokončení započaté pohádky, porovnávat své závěry s tím, který napsal spisovatel. Při čtení pověstí by měli žáci sami poznat, jaký žánr čtou. Je třeba si připomenout

⁵⁹ NEJDLE, J. *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*.

⁶⁰ SVAČINA, R. *Obrázky z Chodska*.

⁶¹ BÍLKOVÁ, M. *Manka Římanka*.

hlavní charakteristické znaky pověsti. Následně lze diskutovat o tom, které části pověsti mohou být reálné (mohou se stát), které jsou naopak jistě nereálným obrazem skutečnosti. Nadpřirozenými bytostmi v pověstech mohou být různá strašidla. Literární výchovu lze propojit s výchovou výtvarnou. Žáci mohou podle popisu v pověsti nadpřirozenou bytost kreslit nebo malovat. Místa, o kterých budou v pověstech číst a která jsou v blízkém okolí školy, je vhodné společně navštívit.

S žáky se lze také vypravit po stopách Boženy Němcové. V Mrákově můžeme navštívit dům sester Bílkových, kam Němcová chodila na návštěvy, prohlédnout si pamětní desku naproti tomuto domu. V Domažlicích žáci mohou najít dům s pamětní deskou, kde Němcová žila se svým manželem.

Vlastním jménům se můžeme s žáky věnovat v textu J. Š. Baara s názvem *Oblíbená křestní jména na Chodsku*, který najdeme v Chodské čítance. Žáci se pokusí vyřešit chodské hádanky, vysvětlit přísloví, rčení i pranostiky, které jsou psané chodským nářečím. V Baarových pohádkách, ale také v sepsaných pověstech mohou žáci poznávat nejen známá místa na Chodsku, ale také historické osobnosti, které jsou s tímto krajem spjaté. Je důležité s žáky navštívit Baarovo rodiště Klenčí pod Čerchovem a jeho pomník na Výhledech, poslechnout si píseň Bulačina a rozebrat její text.

Při diskusi s žáky o adventu na Chodsku je vhodné využít text J. F. Hrušky s názvem *V adventě na starodávném Chodsku*, který musí být pro žáky prvního stupně upraven, aby mu rozuměli. Stejně tak lze využít Hruškův text *Staré pozdravy*, v němž mají žáci jedinečnou příležitost zjistit, jakými různými, někdy i zvláštními pozdravy, se lidé na Chodsku zdravili.

Pověsti Marie Korandové⁶² lze porovnávat s pověstmi zapsanými Jindřichem Šimonem Baarem. Je vhodné všimnout si jazyka, kterým jsou texty napsané, a také jednotlivých částí vyprávění. Žáci mohou zjistit, zda je výstavba příběhů stejná, nebo se liší například v zakončení pověsti. Je možné v pověstech M. Korandové sledovat velmi zajímavé ilustrace, kterými knihu obohatila Marie Lacigová. Tato výtvarnice ilustrovala i některé knihy pohádek B. Němcové nebo J. Š. Baara.

⁶² KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*.

1.7.2 FOLKLORNÍ AKCE VHDNÉ PRO NÁVŠTĚVU ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ

V průběhu školního roku má učitel možnost navštívit s žáky několik folklorních akcí, které mohou být završením určitého tématu ve výuce nebo naopak mohou sloužit jako úvodní motivace k tématu novému.

V roce 2022 byla obnovena tradice v pořádání Festiválku dětských folklorních souborů na Chodsku. Od roku 2004 se konalo setkání vždy jednou ročně v jedné z chodských vesnic, ve kterých dětské folklorní soubory působily, tedy v Domažlicích, Klenčí pod Čerchovem, Mrákově a Postřekově.⁶³ V roce 2022 proběhlo setkání v listopadu v Postřekově a na rok 2023 je plánováno další setkání opět v listopadu, tentokrát v Mrákově. Na této akci mohou žáci potkat své spolužáky ze školy, kteří budou oblečeni v kroji a budou zpívat, tančit nebo hrát se svým folklorním souborem. Žáci se s učitelem budou věnovat krojům, dětským říkankám a hrám, které uvidí a uslyší při vystoupení souborů, budou zpívat chodské písně a nacvičovat základní párový tanec chodské kolečko.

V průběhu adventu až do vánočních prázdnin je možné s žáky navštívit některý z vánočních koncertů pořádaných chodskými folklorními soubory. Žáci si všimnou krojů tmavých barev, o kterých už slyšeli ve výuce, a budou poslouchat chodské vánoční koledy. Ve škole budou s učitelem rozebírat jazyk, jakým byly koledy zpívány, budou si vysvětlovat chodská slova a převádět nářeční tvary slov do spisovného jazyka.

V únoru nebo v březnu se může učitel s žáky zúčastnit masopustního veselí. Období masopustu začíná po svátku Tří králů 6. ledna, ale jeho konec je pohyblivý, končí 42 dní před Velikonocemi Popeleční středou. Na Chodsku se masopustní průvody pořádají v mnoha vesnicích, největší oslavy tohoto období se konají v Postřekově po dobu pěti dní od pátku do úterý před Popeleční středou. V průvodu si žáci mohou všimnout tradičních masek, které by neměly v průvodu chybět. Při hodině literární výchovy učitel s žáky může přečíst text o masopustu v knize J. Š. Baara, žáci si při pracovní výchově vyrobí masky a při slohové a komunikační výchově mohou masky popisovat.

O neznámějších a největších folklorních slavnostech na Chodsku může učitel žáky pouze informovat. Chodské slavnosti a Vavřínecká pouť se konají o víkendu po svátku svatého

⁶³ Festiválek dětských folklorních souborů. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>.

Vavřince, tedy v polovině srpna. Při výuce je možné pustit žákům videoukázky ze slavností a společně tak lze hodnotit jejich průběh.⁶⁴

1.7.3 MÍSTNÍ INSTITUCE SPJATÉ S FOLKLOREM VHODNÉ PRO NÁVŠTĚVU ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ

Každý učitel prvního stupně, který učí na základní škole na Chodsku, by měl s žáky opakovaně navštěvovat Muzeum Chodska v Domažlicích. Z hlediska folkloru je zásadní stálá expozice chodské svatby, která je tvořena figurínami v životní velikosti, které jsou oblečené v krojích a prezentují jednotlivé účastníky svatby. Zajímavá je také sbírka týkající se lidových zvyků chodského kraje. Žáci mají možnost si prohlédnout mnohé z toho, o čem si ve škole na téma folklor povídali.

V Domažlicích může učitel s žáky navštívit také Muzeum Jindřicha Jindřicha. Část expozice muzea představí žákům osobnost hudebního skladatele Jindřicha Jindřicha. Žáci se mohou projít třemi místnostmi Jindřichova dobového bytu a prohlédnout si národopisnou expozici, ve které je představena rozsáhlá sběratelská činnost J. Jindřicha (kroje, keramika, lidový nábytek...). Dále je možné vyslechnout první záznamy dudácké muziky, Jindřichovu hudební tvorbu i tvorbu jeho následovníků až do současnosti. Závěr expozice je věnován vývoji folkloru.⁶⁵

Ve výčtu institucí věnujících se folkloru na Chodsku je nutné opět zmínit dům číslo 3, který se nachází v Mrákově pod kostelem a ve kterém bydlela rodina Bílků.

Když bude učitel s žáky číst pověst o Lomikarovi a Kozinovi, může v následujících dnech uskutečnit projektový den mimo školu. V Újezdu u Domažlic si s žáky prohlédne pamětní síň Jana Sladkého Koziny. Síň se nachází na statku, kde se Kozina narodil. Dále lze pokračovat pěšky na vrch Hrádek. Zde je možné si prohlédnout Kozinův památník, který byl postaven jako výraz obdivu chodského lidu k jednomu z rebelů konce 17. století. Nakonec může učitel s žáky dojet do Trhanova. V této vesnici nechal Lomikar, hlavní odpůrce Chodů, vybudovat zámek. Na tomto místě může učitel projektový den zakončit.

⁶⁴ Domažlice – Chodské slavnosti. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>.

⁶⁵ Programy pro školy – Muzeum Jindřicha Jindřicha. Dostupné z: <https://www.muzeum-chodska.com/muzeum-j-jindricha/programy-pro-skoly/>.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 PROJEKT V 5. ROČNÍKU

2.1.1 POPIS A METODY

Téma projektu: Folklor na Chodsku

Ročník: 5.

Časová dotace: 5 vyučovacích hodin

Vzdělávací oblasti: Jazyk a jazyková komunikace, Umění a kultura

Typ projektu: uměle připravený, školní, krátkodobý, mezipředmětový⁶⁶

Cíle projektu: Žák definuje oblast Chodsko. Žák vysvětlí pojem folklor. Žák převádí slova a věty z chodského nářečí do spisovného českého jazyka. Žák reprodukuje chodské texty. Žák si vyzkouší aktivity spjaté s folklorem (zpěv, tanec, malba).

Kompetence:

k učení – Žák vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě. Samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry pro využití v budoucnosti.

k řešení problémů – Žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení. Nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému, kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.

komunikativní – Žák naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje, rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění.

⁶⁶ COUFALOVÁ, J. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy*.

sociální a personální – Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá. Přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.

občanské – Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit.

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova – rozvíjení vzájemné spolupráce a pomoci

Výstup: vlastní návrh malby chodské keramiky nebo výšivky chodského šátečku

Prezentace výsledků: uspořádání výstavy ve třídě

Poznámky k organizaci: lavice sestavené do hnízd po čtyřech místech, na tabuli velkým písmem napsané téma projektu

2.1.2 REALIZACE PROJEKTU

2.1.2.1 Část č. 1

Předmět: Literární výchova

Cíle hodiny: Žák rozpozná žánr pověst. Žák doplní pracovní list informacemi z textu.

Časová dotace a aktivity:

15 min	Motivace
5 min	Náplň projektu
25 min	pověst

Tabulka č. 1: Časová dotace a aktivity – část 1

Zdroj: vlastní

Didaktické prostředky: interaktivní tabule – prezentace (Příloha č. 1), volné listy papíru, psací potřeby, pracovní text (Příloha č. 2), pracovní list

A. Motivace

Žáci si na tabuli přečtou, jaké téma je v následujících hodinách čeká. Nejprve každý dostane čistý papír A6, vyučující stopuje čas 3 minuty (na interaktivní tabuli <https://www.timer.net/cs/>). Na papír si všichni napíší tiskacím písmem CHODSKO a píší slova nebo slovní spojení, která je napadnou, když se řekne Chodsko. Následně část žáků přečte své odpovědi, další mohou doplnit, co ještě nebylo řečeno.

Společně si vysvětlíme slova *folklor* (všemu, co souvisí s konkrétním místem, s lidovou kulturou, se říká folklor, lidové písničky, místní tance, speciální oblečení – kroje, nářečí, recepty = všechno, co se váže k našemu domovu a pomáhá nám cítit, že tam patříme) a *Chodsko*. Vymezíme oblast Chodska (na interaktivní tabuli máme mapu národopisných oblastí, ukážeme si Chodsko s centrem ve městě Domažlice), přiblížíme název Chodů a jaký byl jejich úkol (označení dostali v minulosti královští poddaní, jejichž úkolem bylo střežit zemskou hranici; právě odtud vychází i jejich pojmenování odvozené od slova chodit, tedy chodit po hranici), řekneme si, podle čeho bychom poznali Choda mezi ostatními lidmi (nosí zvláštní oblečení – kroj).

B. Náplň projektu

Představíme si témata, kterým se budeme věnovat (spisovatelé, nářečí, pověst, pohádka, jídlo, písničky, hudební nástroje, tanec, kroje, výšivka, keramika). Postupně odkrýváme na interaktivní tabuli karty s obrázky daných témat.

C. Pověst

Žáci dostanou do dvojice text *O Zdanovcovi*⁶⁷. Společně přečteme celý text, vyučující vyvolává žáky ke čtení po odstavcích. Po čtení pokládá otázky na porozumění textu – *Jsou v textu slova, kterým nerozumíte? Pojdme se zamyslet, co může být v příběhu pravda a co je jistě vymyšlené? (Pravda – vojáci z Francie, Tlumačov, okradení vojáci; vymyšlené – strašidlo, kletba.) Jak říkáme žánru, ve kterém je část příběhu založená na pravdě a část je domyšlená? (Pověst.) Na Chodsku najdeme velké množství pověstí. Například o tom, jak Bůh se svatým Petrem stvořili Chody, o Klobouku připomínajícím bitvu u Domažlic. Nejznámější pověst vypráví o Kozinovi a Lomíkarovi, tyto postavy znáte již z vlastivědy.*

⁶⁷ ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy*.

Každý žák dostane pracovní list s úkoly, které se vážou k pověsti *O Zdanovcovi*. Následuje práce s textem, pracujeme po jednotlivých otázkách. Otázky z pracovního listu a odpovědi vyučující odhaluje na interaktivní tabuli, žáci je plní do pracovního listu.

Shrneme poznatky o pověsti, žáci odevzdají vyplněné pracovní listy.

Pracovní list Pověst o Zdanovcovi – práce s textem

POVĚST O ZDANOVCOVI – PRÁCE S TEXTEM

1. **Pověst je žánr ústní lidové slovesnosti. Co to znamená?**

2. **Pověst se může vztahovat k určité dějinné události. Napište, ke které události se naše pověst vztahuje.** _____

V kterém století se příběh odehrává? _____

Z které země přicházejí vojáci? _____

3. **Pověst se může vztahovat k určitému místu. Napište, ke kterému místu se naše pověst vztahuje.**

4. **Hlavní hrdina nebývá v pověsti zobrazen příliš kladně. Jaký byl Zdanovec? Která přídavná jména můžeme použít k charakteristice Zdanovcovy povahy?**

Co Zdanovec provedl vojákům? _____

Jak ho jeden z vojáků proklel?

5. **V pověsti se mohou vyskytovat jiné než lidské bytosti. Vyskytuje se taková bytost v naší pověsti?** _____

Jak o Zdanovcovi rozhodla?

6. **Pověsti působí na čtenáře výchovně. Jaké poučení bychom si z naší pověsti měli vzít?**

„Zdanovcův křížek“ nad Tlumačovem

Zdroj: <https://www.domazlicky-dejepis.cz/clanky/mistopis/vesnice/tlumacov/zdanovcuv-krizek.html>

2.1.2.2 Část č. 2

Předmět: Literární výchova, jazyková výchova, komunikační a slohová výchova

Cíle hodiny: Žák navrhne dokončení pohádky. Žák reprodukuje příběh. Žák sestaví postup pracovního postupu.

Časová dotace a aktivity:

3 min	motivace
12 min	Pohádka
20 min	Chodské nářečí
15 min	Jídlo na Chodsku

Tabulka č. 2: Časová dotace a aktivity – část 2

Zdroj: vlastní

Didaktické prostředky: interaktivní tabule, kniha pohádek⁶⁸, odkaz na youtube, karty se slovy v chodském nářečí, karty se slovy ve spisovném českém jazyce, pracovní list, obálky s rozstříhanými popisy pracovního postupu, lepidlo, psací potřeby, reálné jídlo

A. Motivace

Dalším velice rozšířeným žánrem je pohádka. Na interaktivní tabuli vyučující odhalí nápovědy ke jménu spisovatelky, která pobývala na Chodsku, sbírala a psala pohádky. (Fotografie pamětní desky v Mrákově; fotografie domu v Domažlicích, kde Božena Němcová žila.)

B. Pohádka

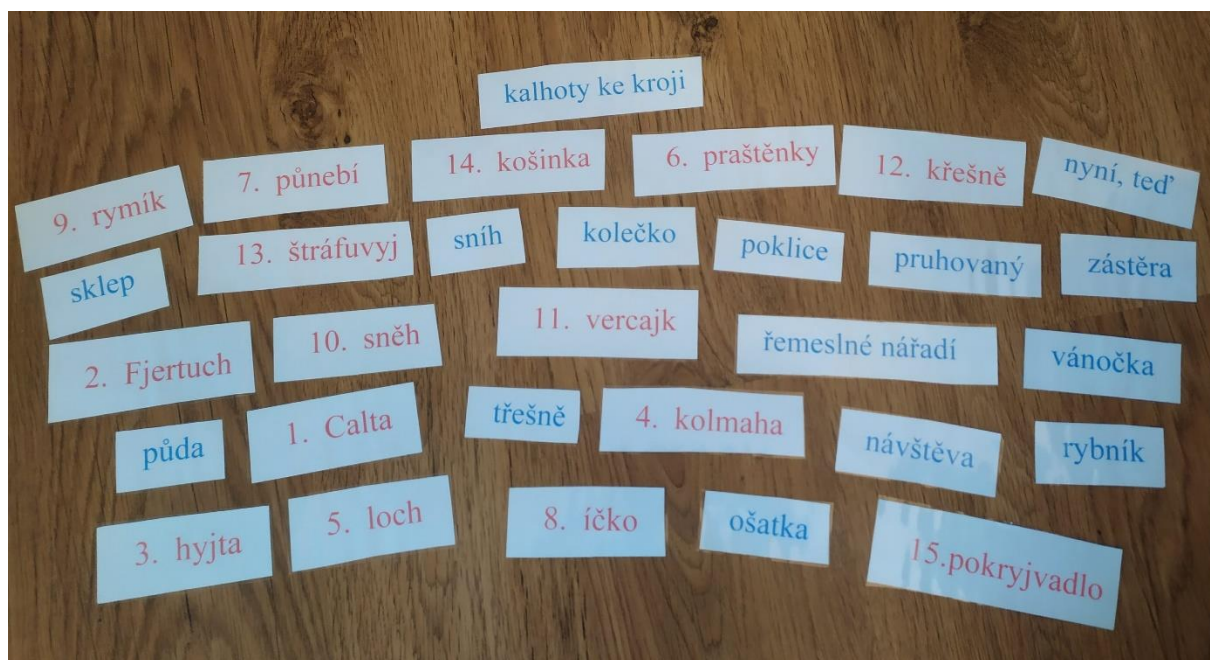
Vyučující připomene jméno rodáka z Klenčí pod Čerchovem Jindřicha Šimona Baara. Přečte žákům pohádku tohoto spisovatele *Jak dal sedlák študýrovat vola* (Příloha č. 3). V určité části vyučující přestane číst. Každá skupina se poradí, jak to s hrdinou Hojdou mohlo dopadnout. Jeden zástupce skupiny jde před tabuli prezentovat, co společně vymysleli (všechny skupiny prezentují). Vyučující dočte pohádku, a tak žáci zjistí, kdo odhadl konec správně.

⁶⁸ FORMÁNKOVÁ, V a J SERVÍTOVÁ. *Pohádky z Chodska*, s.82.

C. Chodské nářečí

V pohádce žáci slyšeli zvláštní slova a tvary slov. Vyučující se ptá žáků: *Proč to tak bylo? Jakým jazykem je pohádka vyprávěna?* Pustí žákům *chodskou poudačku Kráva* (Příloha č. 4) z Chodského mluvníčku, který natáčí herci Filip Cíl a Tomáš Kúgel.⁶⁹ Hovoří s žáky o tom, jak příběhu rozuměli, některý z žáků může příběh převyprávět. Dále vyučující vyzve žáky, aby říkali slova nebo slovní spojení v chodském nářečí, která lidé kolem nich dodnes používají.

Následuje aktivita, která je připravena pro dvojice žáků. Po třídě jsou nalepeny dva druhy kartiček se slovy. Červeně napsaná, očíslovaná od 1 do 15, jsou slova v bulačině (*calta, fjertuch, hyjta, kolmaha, loch, praštěnky, půnebí, íčko, rymík, sněh, vercajk, křešně, štráfuvyj, košinka, pokryjvadlo*)⁷⁰, slova modře napsaná patří do spisovné češtiny (obrázek 6).

Obrázek 6: Materiál k aktivitě Chodský slovník

Zdroj: vlastní

Každá dvojice dostane pracovní list, do kterého bude plnit úkol. Dvojice musí hledat po třídě nejprve červeně psané kartičky, zapisovat je do pracovního listu, následně přiřazovat slova modře napsaná. Žáci se v psaní střídají. Až budou mít všichni úkol vypracovaný, posadí se na koberec a bude provedena společná kontrola.

⁶⁹ Chodský mluvníček s1e10 – Kráva. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pSkn81d-U2E>.

⁷⁰ JINDŘICH, J. *Chodský slovník*.

Pracovní list Chodský slovník

CHODSKÝ SLOVNÍK

Napište ke každému číslu slovo v bulačině (červené), vyhledejte stejné slovo napsané ve spisovné češtině (modré) a přiřaďte ho do správného řádku.

příklad: 1. třijce – střevíce

1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____
4. _____	_____
5. _____	_____
6. _____	_____
7. _____	_____
8. _____	_____
9. _____	_____
10. _____	_____
11. _____	_____
12. _____	_____
13. _____	_____
14. _____	_____
15. _____	_____

D. Jídlo na Chodsku

Na interaktivní tabuli budou promítnuty přesmyčky názvů chodských jídel. Vyučující vyzve žáky, aby odhadovali, která slova to mohou být. *Všimli jste si jídel na lavici pod oknem?* Jsou to chodská jídla (koláče, rýpl, monzeble, šlejšky, mětanky), jejich recepty se dozvíme. Každá skupina dostane jednu obálku s obrázkem jídla a přesmyčkou názvu jídla. Uvnitř obálky je rozstříhaný popis pracovního postupu (Příloha č. 5). Nejprve si připomeneme charakteristické znaky tohoto slohového útvaru. Úkolem skupiny je seřadit fáze receptu správně za sebou. Vyučující provede kontrolu práce jednotlivých skupin, potom žáci jednotlivé části nalepí ve správném pořadí na přiložený papír. Vyřešenou přesmyčku názvu pokrmu nadepíší nad recept. Nakonec nalepí obrázek jídla. Jeden žák ze skupiny půjde číst recept k tabuli, druhý žák napíše název na tabuli, další najde jejich jídlo na lavici, ukáže ho ostatním a přiloží k němu kartu se správným názvem (Příloha č. 6). Po prezentaci všech skupin ochutnáme společně připravená jídla.

2.1.2.3 Část č. 3

Předmět: dramatická výchova, jazyková výchova

Cíle hodiny: Žák reprodukuje získané odpovědi. Žák vybere správná slova v chodském nářečí.

Časová dotace a aktivity:

15 min	Reportéři
25 min	Práce s bulačinou

Tabulka č. 3: Časová dotace a aktivity – část 3

Zdroj: vlastní

Didaktické prostředky: list s domácím úkolem, mikrofon, pracovní list k práci s bulačinou, interaktivní tabule, psací potřeby

A. Motivace – reportéři

Žáci mají na den projektu zadaný domácí úkol (Příloha č. 7). Mají doma prarodičům nebo rodičům položit následující otázky: *Kam jsi chodil/a do školy? Jaké jsi měl/a doma povinnosti? Co doma vařili k jídlu? Jaké oblečení jste nosili ty a tví rodiče? S čím jste si hráli? Která křestní jména měli tví sourozenci a rodiče?* Žáci si zahrají na reportéry. Budou chodit po dvojicích k tabuli, jeden bude reportér (s mikrofonem), bude pokládat otázky z domácího úkolu, druhý

bude odpovídat podle svých zapsaných odpovědí z domova (jako prarodič nebo rodič). Odpovědi společně shrneme.

B. Práce s bulačinou

Navážeme na poslední otázku reportéra, která se týkala křestních jmen. Každá skupina dostane jeden pracovní list. Nejprve žáci budou k chodským jménům přiřazovat jména z kalendáře (*Hanče, Matij, Tomeš, Káče, Dodla, Hanýžka, Barka, Běta, Fíla, Vávra*). V dalším cvičení mají skupiny vysvětlit pranostiku (*Dyby na Hromnice napadlo sněhu, jen co je na černý krávě znát, tak je dobrej rok.*), rčení (*Drží slovo jako pes půst.*) a pořekadlo (*V sobotu hyjták na lajci je tak milyj jako v zimě díra v rukajci.*). V posledním úkolu mají skupiny roztřídit slova v bulačině ke správnému nadřazenému slovu (*zvíře – vohce, pukl, husman; rostlina – hitrocíl, burýna, voves; nástroj – koštiště, žlíce, kolmaha; řemeslník – ševc, mlnář, šedlička*)⁷¹. Kontrolu provedeme vždy po jednom cvičení. První a třetí úkol vypracujeme pro kontrolu na interaktivní tabuli.

Pracovní list Rozumíte bulačině?

ROZUMÍTE BULAČINĚ?

1. Přiřaď jména, která se používala na Chodsku, k těm, která známe z kalendáře.

HANČE

MATIJ

TOMEŠ

KÁČE

DODLA

HANÝŽKA

BARKA

BĚTA

FÍLA

VÁVRA

ANEŽKA

ANNA

VAVŘINEC

MATĚJ

FILOMÉNA

TOMÁŠ

BARBORA

DOROTA

KATEŘINA

ALŽBĚTA

⁷¹ BAAR, J.Š. *Chodské písně a pohádky*.

2. Pokus se vysvětlit, co vyjadřuje následující pranostika, rčení a pořekadlo.

Dyby na Hromnice napadlo sněhu, jen co je na černý krávě znát, tak je dobrej rok.

Drží slovo jako pes pŭst.

V sobotu hyjták na lajci je tak milyj jako v zimě díra v rukajci.

3. Slova v bulačině roztríd' na správné talíře. Použij pastelky.

Koštiště, vochce, kolmaha, hitrocíl, žlíce, burýna, pukl, mlnář, husman, ševc, voves, šedlička

2.1.2.4 Část č. 4

Předmět: hudební výchova, komunikační a slohová výchova

Cíle hodiny: Žák doplní chybějící slova do písní. Žák popíše části kroje. Žák vyzkouší párový chodský tanec.

Časová dotace a aktivity:

5 min	Motivace
10 min	Práce s písňovými texty
15 min	Chodský kroj
5 min	Hudební nástroj
10 min	Chodský tanec

Tabulka č. 4: Časová dotace a aktivity – část 4

Zdroj: vlastní

Didaktické prostředky: hudební nástroje, kroje, pracovní list s texty písní, pracovní list s kroji, psací potřeby, interaktivní tabule

A. Motivace

Před tabulí jsou připravené prázdné židle. Vyučující do třídy pozve dudáckou kapelu (obrázek 7). Kapela zahraje úvodní instrumentální skladbu. Poté vyučující kapelu představí a položí žákům otázky: *Už jste takovou hudbu někdy slyšeli? Kde? Poznali byste hudební nástroje?* S pomocí hudebníků budou představeny jednotlivé nástroje, muzikanti žákům předvedou, jak se na ně hraje. Vyučující se zeptá žáků: *Nechybělo při hraní něco? Chyběl zpěv, je třeba to napravit.*

Obrázek 7: Dudácká kapela v kroji

Zdroj: vlastní

B. Práce s texty písní

Vyučující rozdá texty písní, muzikanti budou hrát. Nejprve budou žáci poslouchat píseň a jejich úkolem bude doplňovat v textu písně *Nechce mě panenka* vynechaná slova. Následuje kontrola. Další píseň mají žáci znát z hudební výchovy ze třetí třídy. Dvojice se nejdříve snaží doplnit slova a až potom budou všichni poslouchat zahranou a zaspívanou píseň; při tom si žáci kontrolují, zdali jsou slova doplněná správně. Třetí píseň si žáci zaspívají rovnou s dudáckou kapelou. Kdo nezná slova, má je k dispozici na listu před sebou. V této písni se objevil název části kroje. Žáci mají za úkol toto slovo zakroužkovat (už se objevilo při přiřazování bulačiny ke spisovné češtině – *fjertoch*). Vyučující položí žákům následující otázky: *Co to je? Má ho klarinetistka na sobě?*

Zpěvník k práci s hudebním textem

NECHCE MĚ PANYNKA ŽÁDNÁ

1. Nechce mě panynka žádná, žádná,
že je má kabzička prázdná, prázdná.
Nechce mě _____ žádná, žádná,
že je má kabza prázdná.
Já ne, já ne, já ne, to ty,
zouvala's mi včera _____.

Já ne, já ne, já ne, to ty, zouvala's mi je.

Zouvala's mi botičky, dávala's mi _____.

Já ne, já ne, já ne, to ty,

zouvala's mi je.

2. Ptala se _____ Kuby, Kuby

Hasli má veverka zuby, zuby.

Copa si, Zuzanou, hloupá, hloupá.

Hdo se jí do _____ kouká.

Já ne, já ne, já ne, to ty,

zouvala's mi včera _____.

Já ne, já ne, já ne, to ty, zouvala's mi je.

Zouvala's mi botičky, dávala's mi _____.

Já ne, já ne, já ne, to ty,

zouvala's mi je.

ŽÁDNYJ NEVÍ, CO SOU DOMAŽLICE

1. /:Žádnýj neví, co sou Domažlice,

žádnýj neví, co je to _____ . :/

/: _____ je to německy,

Domažlice _____.

Žádnýj neví, co je to _____ :/

2. /: Proto sem se tak _____ vdávala,

habych _____ nemušila. :/

/: Muž mě koupil _____,

já muším na trávu,

toho sem se nenadála. :/

MRÁKOVSKÁ HOSPODA

1. Mrákovská hospoda z drobnýho kamení,
/: hdo peníze nemá, hať do ní nechodí. :/
2. Já peníze nemám, přece do ní puru,
/: šenkýřovo ceru namlouvat si buru. :/
3. Šenkýřovo cera, velká parádnice,
/: dala si vyšívat na záda zajíce. :/
4. Na záda zajíce, na fjertoušek lišku,
/: haby každej poznal mrákovskou šenkýřku. :/

C. Chodský kroj

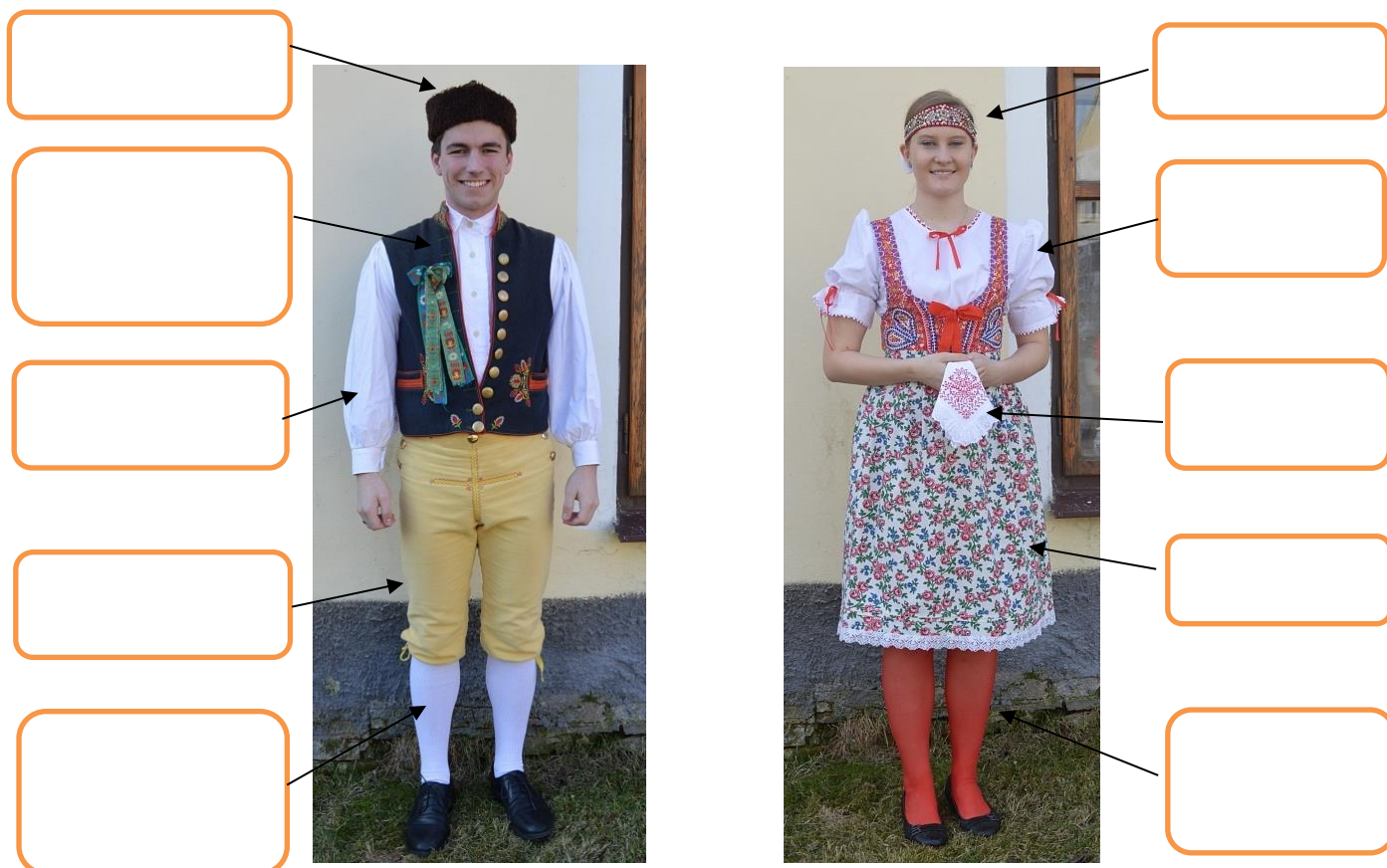
Muzikanti mají na sobě kroj. Vyučující popíše jednotlivé části kroje, hned je ukáže na muzikantech. Položí otázku: *Myslíte si, že celé Chodsko má stejný kroj?* Vysvětlí rozdíly v krojích na horním a dolním Chodsku.

Každá skupina žáků dostane pracovní list s fotografií muže a ženy v kroji. Úkolem skupiny je přiřadit názvy z nápovědy k částem kroje. Kontrolu provedeme na interaktivní tabuli postupným odkrýváním názvů. Jeden název pro část kroje žákům v nabídce zbyl. Úkolem je odhadnout, co to může být a kde tuto část najdeme.

Pracovní list Chodský kroj

CHODSKÝ KROJ**1. Přiřaď části chodského kroje k obrázku.**

Plátěná košile, vínek, vydrovka, praštenky, pantl, fjertuch, rukávečky, vyšíváná vesta, vejskáček, bílé punčochy, červené punčochy

Zdroj: <http://www.chodsko.net/chodskem/kroje>

2. Jedna část ženského kroje, která je v nabídce, není na obrázku vidět. Jeden pojem ti tedy zbyl. O kterou část kroje se jedná? Napiš její název a pokus se vysvětlit, k čemu se používá.

Vyučující se zeptá žáků: *Myslíte si, že každý ženský kroj je v barvách, které mají děvčata muzikantky na sobě?* Vysvětlí spolu s žáky různé barvy na krojích k různým příležitostem (tmavý – smutek, pohřeb, advent). Na interaktivní tabuli ukáže fotografii tmavého smutečního kroje. Žáci řeší rozdíly.

D. Chodský hudební nástroj

Nástroje našich muzikantů už známe. Představíme si jeden z netradičních chodských hudebních nástrojů – fanfrnoch. Jedna z žákyň, která navštěvuje chodský dětský soubor, na fanfrnoch zahraje a muzikanti ke hře zazpívají. Žáci si mohou přijít vyzkoušet hru na nástroj (obrázek 8).

Obrázek 8: Hudební nástroj fanfrnoch

Zdroj: vlastní

E. Chodský tanec

Naučíme se chodský párový tanec – chodské kolečko. Dvě děvčata předvedou tanec na píseň Mrákovská hospoda, kterou už všichni známe. Žáci vytvoří páry, zkusí kroky, nakonec si společně všichni na danou píseň chodské kolečko zatancují.

Vyučující poděkuje kapele, spolu s žáky se s ní rozloučí.

2.1.2.5 Část č. 5

Předmět: výtvarná výchova

Cíle hodiny: Žák navrhne vlastní motiv malby na chodskou keramiku. Žák navrhne vlastní motiv výšivky na chodský šáteček.

Časová dotace a aktivity:

10 min	Motivace – ukázky
25 min	Vlastní tvorba
10 min	Prezentace výtvorů, ukončení projektu

Tabulka č. 5: Časová dotace a aktivity – část 5

Zdroj: vlastní

Didaktické prostředky: chodská keramika, vyšívané šátky, předlohy výšivek, šablony k domalování, nůžky, tempory, paleta, štětce, kelímek s vodou, fixy, pastelky

A. Motivace

Už jsme toho z chodského folkloru poznali dost. *Viděli jste na kroji vyšívané šátky, šátečky, znáte chodskou keramiku?* Z chodské keramiky si představíme džbán, talíř, hrneček a srdíčko (Příloha č. 8). Všimáme si květů, tvarů. Prohlédneme si detailně šátky, šátečky.

B. Návrh malby na keramiku nebo návrh výšivky

Žáci si mohou vybrat ze dvou zadání. Mohou připravit vlastní návrh malby na keramiku, nebo navrhnout výšivku na šáteček. Pro malbu na keramiku žáci vybírají džbán, talíř nebo srdíčko. Používají temperové barvy. Kdo se rozhodne pro šáteček, bude mít k dispozici osmdesát let staré předlohy výšivek. Je možné použít červenou fixu nebo pastelku. Pro všechny tvary vyučující nabídne žákům šablony (Příloha č. 9), žáci si je obkreslí na čtvrtku formátu A4, vystříhnou si je a na ně tvoří vlastní návrhy.

2.1.2.6 Závěr, ukončení projektu

Žáci dokončí své výtvary, uklidí třídu, vrátí lavice na své místo a přesunou se s výkresy na koberec. Jednotlivé práce jsou postupně představeny a zhodnoceny. Vyučující s žáky shrne, co se v průběhu projektu dozvěděli nového. Každý se vyjádří o jedné věci, která ho zaujala, na co si vzpomene. Každý si odnáší vlastní návrh dekoru keramiky (nebo výšivky šátečku). Vyučující poděkuje žákům za jejich práci a ukončí projektový den.

2.1.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ REALIZOVANÉHO PROJEKTU**2.1.3.1 Část č. 1**

Projekt byl pilotně ověřen 2. 2. 2023 na základní škole Mrákov. Projektu se zúčastnilo 18 žáků páté třídy, 11 dívek a 7 chlapců. Pilotní ověření projektu provedla

autorka této diplomové práce. Lavice ve třídě byly sestaveny do hnízd, žáci seděli ve skupinách po třech nebo po čtyřech a na lavicích měli připravený penál. S dětmi jsem se přivítala, znala jsem je jménem, nebylo třeba připravovat jmenovky. Připomněli jsme si, že projekt bude trvat přibližně 5 vyučovacími hodinami.

První aktivitu jsem omezila časem, využila jsem online časovač. Žáci měli 3 minuty na brainstorming ke slovu Chodsko. Část žáků po minutě a půl měla práci hotovou, nevěděli už, co dál psát. Řada žáků však využila celý stanovený čas, napadala je další a další slova nebo slovní spojení. Některá hesla jsem předpokládala (názvy chodských vesnic, Domažlice, koláč, kroje, dudy, Chodské slavnosti, soubor Mráček, písně, nářečí, chodská keramika, masopust, pohádky), objevily se ale i výrazy, které jsem neočekávala (Jan Sladký Kozina, války, veselo, pes, výšivky, dům U Bílků, křesťanství, domov, přízvuk, čakan). Následně jsme si vysvětlili, co všechno zahrnuje pojem folklor. Problém nastal, když jsme chtěli vymezit oblast Chodska na mapě ČR a poprosila jsem žáka, který se přistěhoval z jižních Čech, aby ukázal, odkud tedy přišel. Jižní Čechy na mapě najít nedokázal. Společně jsme si shrnuli, proč se lidem v naší oblasti říká právě Chodové.

Druhou aktivitu považuji za důležitou a její zařazení do projektu se mi jeví jako velmi účelné. S žáky jsme si prošli všechna podtémata, kterým se budeme v následujících hodinách věnovat. V průběhu projektu jsme tato podtémata připomínali a říkali jsme si, co nás ještě čeká, s čím jsme ještě nepracovali. Žáci tak dostali strukturu, ta jim umožnila lépe se v jednotlivých aktivitách a jejich posloupnosti orientovat.

Před čtením textu *O Zdanovcovi* jsem předpokládala, že se žáci budou stydět číst nahlas. Ke čtení se však hlásilo mnoho žáků, nebyl tedy problém po částech přečíst celý text. Následná práce s pověstí probíhala velmi aktivně, v pracovním listu žáci plnili úkoly postupně, vždy po jednom úkolu následovala kontrola. Jako ponaučení z pověsti žáci využili přídavná jména z předchozího úkolu a shodli se na tom, že bychom se měli chovat právě naopak, vymýšleli vhodná antonyma. Žáci bydlící přímo v Tlumačově vyprávěli ostatním, jakou zajímavost se k naší pověsti dozvěděli od rodičů. Při kopání základů jednoho z nových domů byly nalezeny ostatky několika lidí. Místní lidé si tento nález spojili s vápenicí, ve které zemřeli francouzští vojáci. Tato zmínka spolužáky překvapila, následně diskutovali, zdali by to opravdu mohl být hrob vojáků.

Ukázka vypracovaného pracovního listu Pověst o Zdanovcovi

POVĚST O ZDANOVCOVI – PRÁCE S TEXTEM

1. Pověst je žánr ústní lidové slovesnosti. Co to znamená?

2. Pověst se může vztahovat k určité dějinné události. Napište, ke které události se naše pověst vztahuje. napoleonské války

V kterém století se příběh odehrává? 19. století

Z které země přicházejí vojáci? Francie

3. Pověst se může vztahovat k určitému místu. Napište, ke kterému místu se naše pověst vztahuje. Tlumačov

4. Hlavní hrdina nebývá v pověsti zobrazen příliš kladně. Jaký byl Zdanovec?

Která přídavná jména můžeme použít k charakteristice Zdanovcovy povahy?

zlý, kašpík, sobecký, pyšný

Co Zdanovec provedl vojákům? ukradl sušlu

Jak ho jeden z vojáků proklel? Nebude mít po smrti klid, bude bloudit.

5. V pověsti se mohou vyskytovat jiné než lidské bytosti. Vyskytuje se taková bytost v naší pověsti? štrašidlo, pes, Pánbůh

Jak o Zdanovcovi rozhodla? Byl pohřben tam, kde se musí štrašidlo navždy

6. Pověsti působí na čtenáře výchovně. Jaké poučení bychom si z naší pověsti měli vzít? nebýt sobecký

„Zdanovcův křížek“ nad Tlumačovem

2.1.3.2 Část č. 2

Hned počátek druhé části projektu prokázal, že žáci znali všechny údaje týkající se pobytu Boženy Němcové v Mrákově a v Domažlicích. Při četbě pohádky J. Š. Baara žáci nevyrušovali a poslouchali. Jejich nápady, jak mohla pohádka skončit, byly různé. Žádná skupina ale neodhalila, jak nakonec v pohádce opravdu vše dopadlo.

Po pohádce jsme věnovali delší čas chodskému nářečí – *bulačině*. Ukázalo se, že jako ukázkou chodského nářečí by bylo vhodnější zvolit jednodušší vyprávění. Značná část žáků pointu příběhu patrně nepochopila. Ovšem na otázky, která slova z bulačiny žáci znají, která se ještě v jejich okolí používají, se mi dostalo mnoho odpovědí, žáci znají velké množství chodských slov. To také prokázali v další aktivitě, při které ve dvojicích přiřazovali nářeční slova k jejich ekvivalentům ve spisovné češtině. Zařazení pohybu po třídě se ukázalo jako velmi vhodné. Při společné kontrole pracovního listu na koberci jsem zjistila, že nejtěžší slovo, které mělo být přiřazeno ke slovu spisovnému, bylo *štráfuvyj*. U tohoto slova je možnost najít synonyma ve spisovné češtině omezená. Potvrdil se můj předpoklad, že žáci budou od tatínek znát význam slova *vercajk*. Jedna z žákyň se domnívala, že slovo *vercajk* označuje příbor. Na Chodsku se opravdu toto slovo užívá také v tomto spojení: „*Vem si vercajk do ruky a začni jíst.*“ V Chodském slovníku Jindřicha Jindřicha však tento význam u slova *vercajk* nenajdeme.

Ukázka vypracovaného pracovního listu Chodský slovník

Ja'ja + ELIŠKA

CHODSKÝ SLOVNÍK

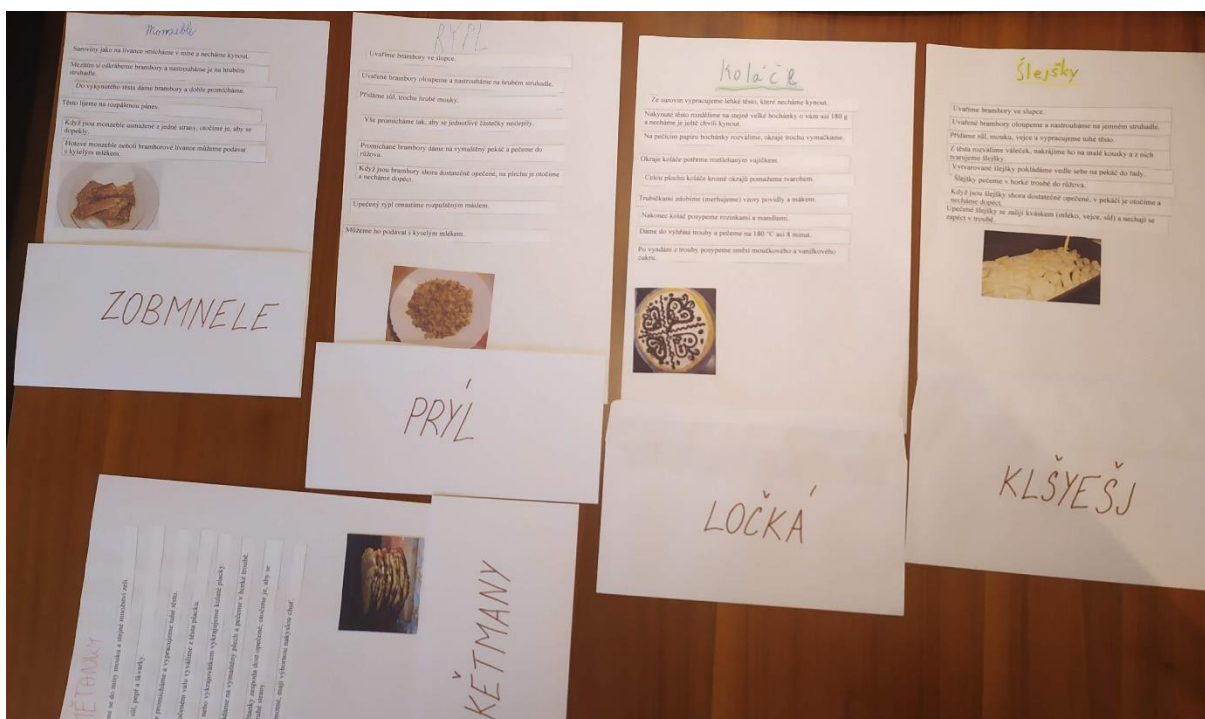

Napište ke každému číslu slovo v bulačině (červené), vyhledejte stejné slovo napsané ve spisovné češtině (modré) a přiřaďte ho do správného řádku.

příklad: 1. třijce – střevíce

1. <u>calla</u>	<u>vánočka</u>
2. <u>fjirtuch</u>	<u>zástěra</u>
3. <u>kyjla</u>	<u>návěsta</u>
4. <u>kolmala</u>	<u>kolécho</u>
5. <u>loch</u>	<u>shlep</u>
6. <u>praštesky</u>	<u>halhaly ke kroji</u>
7. <u>pireki</u>	<u>puđa</u>
8. <u>ičho</u>	<u>nyri, nedí</u>
9. <u>rymil</u>	<u>rybník</u>
10. <u>snih</u>	<u>snih</u>
11. <u>veresjeh</u>	<u>nářadí</u>
12. <u>húšni</u>	<u>húšně</u>
13. <u>štráfuvoj</u>	<u>prubovaná</u>
14. <u>hošinka</u>	<u>ošalka</u>
15. <u>pošryjvadlo</u>	<u>pošlice</u>

Aktivity spojené s popisem pracovního postupu přípravy chodských jídel žáky bavily, motivace ochutnání jídel byla velká. Všem skupinám se podařilo sestavit správné pořadí pracovního postupu, vyřešily také názvy jídel a dokázaly přiřadit název ke správnému reálnému jídlu (obrázek 9). Na konci druhé části projektu si všichni pochutnali na připravených chodských jídlech.

Obrázek 9: Ukázka vypracovaných popisů pracovního postupu

Zdroj: vlastní

2.1.3.3 Část č. 3

Ve třetí části jsme se i nadále věnovali chodskému nářečí. Při hře na reportéry a respondenty se žáci nestyděli a skvěle zahráli své role. Jednoduchá rekvizita, nezapojený mikrofon, působila silně motivačně, žáci si připadali při rozhovoru důležití. Všechny odpovědi jsme si společně shrnuli. Na poslední otázku, která se týkala křestních jmen na Chodsku, jsme přímo navázali při další aktivitě.

Ukázka vypracovaného pracovního listu Zahraj si na reportéra

Zahraj si na reportéra. Zeptej se prarodičů (nebo i rodičů) na to, jaké to bylo, když byli stejně staří jako ty. Odpovědi na následující otázky si zapiš.

- Kam jsi chodil/a do školy? ZŠ Mrákovo
- Jaké jsi měl/a doma povinnosti? vytírat, luxovat, škrabat
brambory
- Co doma vařili k jídlu? šlejšky, bramboračku, zeli, dušenou
misku s dýkem, šou
- Jaké oblečení jste nosili ty a tví rodiče? kalhoty, svíčko, sukni
šlejšky jako šedí, kroj
- S čím jste si hráli? s míčem, jezdili na kole
- Která křestní jména měli tví sourozenci a rodiče? Eva, Josef, Lenka
Josef, Anna

Každá skupina vyplňovala jeden pracovní list. Pracovali jsme tak, že skupiny splnily vždy jedno cvičení, které jsme následně na interaktivní tabuli zkontrolovali. S přiřazováním jmen neměla problém žádná skupina. Pranostiku a pořekadlo jsme společně dokázali vysvětlit, bylo třeba se zastavit u rčení „Drží slovo jako pes půst“. Zjistila jsem miskoncept žáků, že takový člověk právě vždy drží své slovo. Společně jsme vyvodili, že význam rčení je právě opačný. Ve třetím úkolu na pracovním listu se jako problematické ukázalo slovo *husman*. Většina skupin toto slovo přiřadila k nadřazenému slovu *řemeslník*. Vysvětlili jsme si, že slovo označuje samce od husy, patří tedy ke slovu *zvíře*. Naopak k významem nadřazenému slovu *řemeslník* patří nářeční slovo *šedlička* neboli *švadlena*; některé skupiny však toto slovo zařadily k nástrojům. Žáci prý našli podobnost například s vidličkou nebo žehličkou, svou roli zde sehrálo zakončení –čka.

Ukázka vypracovaného pracovního listu Rozumíte bulačině?

Sylva - Anička - ONDRA - VLASTA

ROZUMÍTE BULAČINĚ?

1. Přiřaď jména, která se používala na Chodsku, k těm, která známe z kalendáře.

HANČE	ANEŽKA
MATIJ	ANNA
TOMEŠ	VAVŘINEC
KÁČE	MATĚJ
DODLA	PILOMÉNA
HANÝŽKA	TOMÁŠ
BARKA	BARBORA
BĚTA	DOROTA
FÍLA	KATEŘINA
VÁVRA	ALŽBĚTA

2. Pokus se vysvětlit, co vyjadřuje následující pranostika, rčení a pořekadlo.

Dyby na Hromnice napadlo sněhu, jen co je na černý krávkě znát, tak je dobrej rok.

Když napadne sníh bude dobrá úroda.

Drží slovo jako pes púst.

Nikdy nesplní co slíbí.

V sobotu hýjták na lajci je tak milyj jako v zimě díra v rukajci.

Nehtina náštera

3. Slova v bulačině rozříd' na správné talíře. Použij pastelky.

Koštiště, vochce, kolmaha, hitrocíl, žlice, buřýna, pukl, mlnář, husman, ševc,
voves, šedlička

2.1.3.4 Část č. 4

Motivačním aspektem bylo to, že žáci tušili, že je čeká překvapení. Kapela, která přišla oblečená v chodském kroji, od počátku třídu zaujala. První úkol spjatý s hudebními nástroji nebyl pro žáky vůbec náročný. Nástroje znají, často je vídají. Žákům bylo blízké, když jim o svém nástroji povídali sami mladí muzikanti.

Když se mělo začít zpívat, někteří žáci zpočátku vyjadřovali zděšení, ale nakonec se téměř všichni osmělili a do zpěvu a práce s písněmi se zapojili. Do textu první písně doplnili vynechaná slova správně všichni, protože poslouchali muzikanty, jak zpívají, a současně slova doplňovali. U druhé písně už byla práce náročnější. Žáci hned říkali, že píseň znají, zpívají ji, ale text si vlastně přesně nepamatují, protože paní učitelce při hudební výchově některá slova nerozumějí. Ve třetí písni žáci sice našli slovo označující část kroje, ale většina zapomněla, co dané slovo znamená. Někdo si nakonec přece jen vzpomněl.

Ukázka vyplněného Zpěvníku

ŽÁDNYJ NEVÍ, CO SOU DOMAŽLICE

1. /: Žádnýj neví, co sou Domažlice,
 žádnýj neví, co je to Taus .:/

/: Taus je to německy,
 Domažlice česky .

Žádnýj neví, co je to Taus .:/

2. /: Proto sem se tak mladá vdávala,
 habych dělat nemušila. :/

/: Muž mě koupil krávu .

já muším na trávu,
 toho sem se nenadála. :/

NECHCE MĚ PANYNKA ŽÁDNÁ

1. Nechce mě panyňka žádná, žádná,
že je má kabzička prázdná, prázdná.
Nechce mě panyňka žádná, žádná,
že je má kabza prázdná.
Já ne, já ne, já ne, to ty,
zouvala's mi včera bohy.
Já ne, já ne, já ne, to ty, zouvala's mi je.
Zouvala's mi botičky, dávala's mi hubičky.
Já ne, já ne, já ne, to ty,
zouvala's mi je.
2. Ptala se Luzana Kuby, Kuby
Hasli má veverka zuby, zuby.
Copa si, Zuzanou, hloupá, hloupá.
Hdo se jí do huby kouká.
Já ne, já ne, já ne, to ty,
zouvala's mi včera bohy.
Já ne, já ne, já ne, to ty, zouvala's mi je.
Zouvala's mi botičky, dávala's mi hubičky.
Já ne, já ne, já ne, to ty,
zouvala's mi je.

Na jedné z muzikantek a krojovaném muzikantovi jsme si pojmenovávali části kroje. Také jsme si vysvětlili základní rozdíly mezi krojem z dolního a horního Chodska. Pro skupiny nebylo obtížné úkoly v posledním pracovním listu vypracovat, protože žáci byli při

popisování kroje pozorní. Správné řešení prvního úkolu jsme si společně zkontrolovali na interaktivní tabuli. Zapomněla jsem na to, že je třeba vyřešit i úkol 2, žáci mě však na to sami upozornili.

Ukázka vypracovaného pracovního listu Chodský kroj

CHODSKÝ KROJ

1. Přiřaď části chodského kroje k obrázku.

Plátěná košile, vínek, vydryčka, praščenky, pantl, fjerluch, rukávečky, vyšívaná vesta, vejskáček, bílé punčochy, červené punčochy

vydryčka

vyšívaná vesta

plátěná košile

praščenky

bílé punčochy

víněk

rukávečky

vejskáček

fjerluch

červené punčochy

2. Jedna část ženského kroje, která je v nabídce, není na obrázku vidět. Jeden pojem ti tedy zbyl. O kterou část kroje se jedná? Napiš její název a pokus se vysvětlit, k čemu se používá.

pantl - stuha okolo pasu

Při další aktivitě se žáci seznámili s chodským hudebním nástrojem s názvem *fanfrnoch*. Jedna z žákyň ostatním předvedla, jak se na nástroj hraje. Bylo potěšující, že si některé dívky hru na tento netradiční nástroj chtěly vyzkoušet.

Poslední aktivita, ke které jsme potřebovali dudáckou kapelu, byl chodský párový tanec – chodské párové kolečko. Nejprve jedna žákyně se zpěvačkou kapely třídě tanec předvedly. Ostatní vytvořili páry a začali jsme tanec zkoušet na koberci. Jedné dívce a jednomu chlapci nebylo příjemné, že by se měli dotýkat. K tanci jsem je tedy nenutila. Žáci, kteří tanec vyzkoušeli a zatancovali na celou chodskou písničku, si vedli velmi dobře. Bylo vidět, že se všichni baví (obrázek 10).

Obrázek 10: Párové chodské kolečko v podání žáků 5. ročníku

Zdroj: vlastní

2.1.3.5 Část č. 5

Nejprve jsme si prohlédli chodskou keramiku, zaměřili jsme se na strukturu květů a použité barvy. Ukázali jsme si také různě vyšíváné chodské šátky. Jako velmi účelná se ukázala možnost dát každému žákovi na výběr, který návrh chce při poslední projektové hodině zpracovávat. Každý mohl tvořit přesně to, co se mu zalíbilo nejvíc. Někdo maloval chodský talíř, džbán nebo srdce, několik žáků se rozhodlo navrhnout výšivku chodského šátečku. Pro ty, kteří tvořili výšivku šátečku, jsem měla připravené velmi staré předlohy výšivek. Ukázali jsme si, jak se pracovalo s průklepovým papírem. Žáci mohli tuto techniku využít.

Obrázek 11: Výstava výtvorů z projektu v 5. ročníku

Zdroj: vlastní

2.1.3.6 Závěr, ukončení projektu

Kdo měl svůj výtvor hotový, začal si uklízet místo. Postupně jsme uklidili třídu a sedli si na koberec do kruhu, abychom prezentovali ostatním své výtvary a zhodnotili celý projekt. Každý nám představil, co vytvořil. Žákovské výtvary byly velmi zdařilé (obrázek 11). Na úplném konci projektu jsme si shrnuli, kterým tématům spojeným s folklorem na Chodsku jsme se věnovali, co si žáci zapamatovali, co je bavilo, a naopak co se jim zdálo náročné, popř. ne tak zajímavé. Žáci hodnotili jako nejzábavnější aktivity spojené s nářečím, přiřazování slov, názvy jídel, příběh vyprávěný v bulačině. Téměř všechny žáky nakonec nacvičování chodského tance bavilo, zahráli si na opravdové tanečnický. U výtvarného zpracování chodské keramiky nebo výšivky žáci ocenili především to, že si mohli vybrat, co chtějí zpracovávat, a že mohou svůj návrh vytvořit naprosto podle vlastní fantazie. Aktivita, která většinu třídy nezaujala, byla spojena se čtením pohádky a následným domýšlením jejího konce.

Projekt byl časově náročný, na přání samotných žáků jsme prodloužili poslední hodinu o 15 minut.

Je třeba ocenit práci žáků, kteří se projektu zúčastnili. Téměř všichni pracovali důkladně a ve skupinách si navzájem pomáhali. V průběhu celého projektu nedošlo mezi žáky k žádnému konfliktu, atmosféra ve třídě byla po celou dobu projektu velmi pozitivní. Jelikož mé učitelské působení v pátém ročníku bylo pouze krátkodobé a jednorázové, nemohu přesně posoudit, zda si žáci z hodin odnesli hlubší zážitek a jakým způsobem se tvořil jejich dlouhodobý postoj k lidové kultuře. Na žácích bylo vidět, že jsou motivovaní, chtějí plnit zadané aktivity. V rámci projektu si osvojili nové vědomosti nejen z běžného učiva, ale také z oblasti lidové kultury, ke které si mohli utvářet kladný vztah.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo vytvořit návrh projektu integrovaného vyučování pro 1. stupeň ZŠ s využitím chodského folkloru. Nejdříve jsem ovšem musela vysvětlit základní pojmy folklor a Chodsko. Zaměřila jsem se na charakteristické znaky Chodska, které by mohly být využitelné při výuce českého jazyka a literatury na 1. stupni ZŠ. Všechny tyto znaky jsou propojené chodským nářečím, tzv. bulačinou. Ať už se jedná o chodské pohádky a pověsti, kroje, místní pokrmy nebo chodské písně. Chodsko reprezentovaly a reprezentují osobnosti, které mají co do činění s některým výše zmíněným charakteristickým rysem dané oblasti. Práce těchto osobností jsem využívala při přípravě návrhu projektu. V další kapitole jsem navrhla možnosti využití chodských folklorních námětů ve všech složkách vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura. Tyto návrhy jsem využila v praktické části své práce při přípravě projektu. Využila jsem také informace z kapitol, které mapovaly folklorní akce navštěvované s žáky 1. stupně ZŠ a místní instituce věnující se folkloru a regionálnímu učivu.

V praktické části jsem popsala svůj návrh na projektový den s názvem Folklor na Chodsku. Návrh je připraven na pět vyučovacích hodin, které na sebe vždy smysluplně navazují. V projektu jsou propojovány různé oblasti výuky, dané téma má velký mezipředmětový přesah. Efektivitu svého návrhu jsem ověřovala v praxi. Projekt byl pilotně ověřen 2. 2. 2023 na základní škole Mrákov a zúčastnilo se ho 18 žáků páté třídy. Do přílohové části diplomové práce jsou vloženy všechny materiály, které byly při pilotáži použity. Realizaci navrhovaného projektu jsem dospěla k následujícím závěrům.

Na počátku projektového dne je vhodné představit žákům průběh výuky. Žáci tak dostanou strukturu, ta jim umožní lépe se v jednotlivých aktivitách a jejich posloupnosti orientovat. Z jazykového hlediska důležitá a z pozice žáků hodnocená jako nejzábavnější je různorodá práce s chodským nářečím. Žáky baví zjišťovat významy neznámých slov, propojovat je se slovy z jiných jazyků, měnit jejich tvary. Všechny tyto aktivity plnili žáci s nadšením. Při realizaci připraveného projektu je žádoucí, pokud má učitel možnost, využít přímo hudebníka nebo tanečníka v chodském kroji. Při popisování a hledání rozdílů je

taková názorná pomůcka nejlepší didaktický materiál. To platí také pro hudební nástroje a keramiku. Je vhodné mít na výuku připravené různé výrobky chodské keramiky.

Pilotní realizací projektu se z didaktického hlediska ověřila vhodnost téměř všech navrhovaných aktivit. Pouze pro vyprávění v chodském nářečí se ukázal použitý text jako příliš náročný na pochopení, vhodnější by bylo zvolit text s jednodušší pointou. Při závěrečném shrnutí projektové dne žáci oceňovali množství různorodých aktivit, které se smysluplně střídaly. Z projektové dne si každý odnesl vlastní návrh malby chodské keramiky nebo návrh výšivky chodského šátečku.

Na závěr své práce musím velice kladně hodnotit přístup žáků k projektu jako celku i k jednotlivým aktivitám. Všichni pracovali zodpovědně a projevovali snahu najít správné řešení problému. Zvolená metoda projektového vyučování se ukázala jako velice efektivní. Cíl diplomové práce byl naplněn. Vytvořila jsem návrh projektu na využití chodského folkloru ve výuce českého jazyka a literatury na 1. stupni ZŠ a zároveň jsem ověřila v praxi, že tento návrh funguje a je realizovatelný.

Velice mě potěšilo, že starší kolegyně si ode mě návrh projektu vyžádaly a plánují ho v následujících letech uvést do praxe. Předpokládám, že můj návrh mohou využít učitelé i z jiných částí České republiky jako strukturu, do které zařadí jednotlivé aktivity typické pro jejich nářeční oblast.

RESUMÉ

In the theoretical part of my thesis, I define basic concepts and mention specific characteristic features of Chodsko that can be used in primary school education. I also focus on personalities associated with Chodsko folklore whose names pupils in the area should hear about in school (historical figures as well as contemporary folklore promoters). A separate chapter is dedicated to the Chodsko dialect. I also focused on working with regional material outside of the school building, including folklore events and local institutions in Chodsko that can be visited with students as part of Czech language classes. I provide suggestions for how to didactically process the characteristic features of Chodsko and incorporate them into teaching, as well as propose possibilities for their use in language, communication, stylistic, and literary education.

The practical part of my thesis consists of a proposal for teaching activities that focus on using elements of Chodsko folklore. I verified the didactic effectiveness of these activities through a project carried out in the 5th grade of primary school, which I recorded on video. The interdisciplinary theme of my thesis was reflected in the chosen one-day project that connected all aspects of Czech language education with music and art education. I analyzed the recorded project to determine the suitability or unsuitability of the teaching activities used. From a didactic perspective, almost all of the proposed activities were suitable. Only for storytelling it would be more appropriate to choose a text with a simpler point. Pupils appreciated the variety of activities that were meaningfully alternated throughout the project day. Each pupil took away their own design for a Chodsko ceramic painting or Chodsko handkerchief embroidery.

SEZNAM LITERATURY

BAAR, J.Š. *Chodské písně a pohádky*. Praha: Odeon, 1975. ISBN 01-041-76.

BAAR, J. Š. *Chodské pohádky*. Brumovice: Carpe diem, 2005.

BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BÍLKOVÁ, M. *Manka Římanka*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2011. ISBN 978-80-87316-20-7.

COUFALOVÁ, J. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy*. Praha: Fortuna, 2010. ISBN 80-7168-958-0.

CUŘÍN, F. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

DOBROVOLNÁ, K. *Pověsti z Chodska*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Marta Ulrychová.

FORMÁNKOVÁ, V a J SERVÍTOVÁ. *Pohádky z Chodska*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7088-034-1.

GRYGAROVÁ, Ž. *Využití regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni ZŠ*. Olomouc, 2017. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Alena Vavrdová.

HOLUBOVÁ, V. Slovo folklor v současném úzu. *Naše řeč*. 2000, **83**(4), 218-219.

HOLÝ, D. a O. SIROVÁTKA. O folklóru a folklorismu. Terminologická rozprava na 14. etnomuzikologickém semináři ve Strážnici 19.-21.11.1984. *Národopisné aktuality*. 1985, **XXII** (2), 73-84.

HRUŠKA, J. F. *Dialektický slovník*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1907.

HYNČÍK, J a J NEJDL. *Chodsko – paměť kraje*. Plzeň: Agentura David a Jakub, 2022. ISBN 978-80-907361-1-5.

JAKLOVÁ, A. K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického. *Naše řeč*. 1997, **80**(2), 64-72.

JARÁBEK, J. *Proměna klarinetové hry v lidové hudbě západočeského kraje*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Akademie múzických umění v Praze. Vedoucí práce Jiří Hlaváč.

JINDROVÁ, J. *Chodské nářečí ve třech generacích*. České Budějovice, 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Štěpán Balík.

JINDŘICH, J. *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3.

JINDŘICHOVÁ, H. *Chodské lidové písně ve výuce na základních školách*. Plzeň, 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Marie Slavíková.

KALOUSOVÁ, L. *Chodský kroj na prahu 21. století*. Plzeň: Typos, 2011. ISBN 978-80-260-0736-4.

KORANDOVÁ, M. *Chodové v pověstech*. Plzeň: NAVA, 2006. ISBN 80-7211-239-2.

KUMPEROVÁ, I. *Chodské kroje*. Domažlice, 2010. ISBN 978-80-254-8794-5.

NEJDL, J. *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. ISBN 978-80-87316-09-2.

NEJDL, J a Z PROCHÁZKA. *Chodsko historické a současné*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2016. ISBN 978-80-87316-69-6.

SCHAUEROVÁ, A. a M. MAŇÁKOVÁ. *Regionální folklor do škol. Manuál pro učitele*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2015. ISBN 978-80-88107-01-9.

SVAČINA, R. *Obrázky z Chodska*. Praha: Jan Kobes, 1940.

ŠMÍD, Z. *Dudáci a vlčí hlavy*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2017. ISBN 978-80-87316-74-0.

ŠPELDA, A.: *Hudební dílo Jindřicha Jindřicha*. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1955.

Elektronické zdroje

Božena Němcová. In: *Chodsko.net: osobnosti* [online]. [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/789#content>

Domažlice – Chodské slavnosti. In: *Folklor: Putování za folklorem* [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>

Festiválek dětských folklorních souborů. In: *Folklor: Putování za folklorem* [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>

Folklor. In: *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008-2023. [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=folklor>

Folklor. In: *Příruční slovník jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2007-2008. [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledej&heslo=folklor&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=folklor&numcchange=no¬_initial=1

Folklór. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011. [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=folkl%C3%B3r&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Folklor a folklorismus scénický. In: *Folklor: Putování za folklorem* [online]. [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.idomazlice.cz/cs/kultura-folklor/?layout=print>

Chodský mluvníček s1e10 – Kráva. In: *YouTube: Kůcí* [online]. [cit. 2023-02-03]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pSkn81d-U2E>

Chodský ženský kroj s rukávci a pro droužku. *YouTube: Chodsko.net* [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=QjvtA6AopSA>

Jan František Hruška. In: *Chodsko.net: osobnosti* [online]. [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/399#content>

Jaroslav Špillar. In: *Chodsko.net: osobnosti* [online]. [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/1165#content>

Jindřich Šimon Baar. In: *Chodsko.net: osobnosti* [online]. [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/30#content>

Josef Kuneš. In: *Domažlická dudácká muzika* [online]. [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://www.dudacka.cz/cs/clenove/>

KůCí: Chodský mluvníček. *YouTube* [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/@kuci8882>

Obsazení kapely. In: *Konrádyho dudácká kapela* [online]. [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://www.kdm-cz.eu/index.php?menu=clenove>

Programy pro školy – Muzeum Jindřicha Jindřicha. In: *Muzeum Chodska v Domažlicích* [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://www.muzeum-chodska.com/muzeum-j-jindricha/programy-pro-skoly/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In: *Edu.cz* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2022 [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Rudolf Svačina. In: *Chodsko.net: osobnosti* [online]. [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/1120#content>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Etnografické regiony západních Čech	8
Obrázek 2: Kroj z dolního Chodska	11
Obrázek 3: Kroj z horního Chodska	11
Obrázek 4: Marie Růžková z Nového Klíčova – dodnes nosí pouze chodský kroj	12
Obrázek 5: Koláč z dolního Chodska	16
Obrázek 6: Materiál k aktivitě Chodský slovník	33
Obrázek 7: Dudácká kapela v kroji	39
Obrázek 8: Hudební nástroj fanfrnoch	43
Obrázek 9: Ukázka vypracovaných popisů pracovního postupu.....	49
Obrázek 10: Párové chodské kolečko v podání žáků 5. ročníku	56
Obrázek 11: Výstava výtvorů z projektu v 5. ročníku.....	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Časová dotace a aktivity – část 1	29
Tabulka č. 2: Časová dotace a aktivity – část 2	32
Tabulka č. 3: Časová dotace a aktivity – část 3	35
Tabulka č. 4: Časová dotace a aktivity – část 4	38
Tabulka č. 5: Časová dotace a aktivity – část 5	44

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Presentace k navrhovanému projektu

Příloha č. 2 – Pověst *O Zdanovcovi*

Příloha č. 3 – Pohádka J. Š. Baara Jak dal sedlák študýrovat vola

Příloha č. 4 – *Poudačka* z kanálu Kůcí s názvem *Kráva*

Příloha č. 5 – Popisy pracovního postupu přípravy chodských jídel určené k rozstříhání

Příloha č. 6 – Karty přiřazené k reálným jídlům

Příloha č. 7 – Pracovní list Zahraj si na reportéra

Příloha č. 8 – Chodská keramika

Příloha č. 9 – Šablony k výtvarným námětům

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Prezentace k navrhovanému projektu

FOLKLOR NA CHODSKU

Folklor

Všemu, co souvisí s konkrétním místem, s lidovou kulturou, se říká folklor.

Lidové písničky, místní tance, zvláštní oblečení – kroj, nářečí, recepty.

Všechno, co se váže k našemu domovu a pomáhá nám cítit, že tam patříme)

Vymezení oblasti Chodska

Chodové

Označení dostali v minulosti královští poddaní, jejichž úkolem bylo střežit zemskou hranici. Právě odtud vychází i jejich pojmenování odvozené od slova chodit, tedy chodit po hranici.

Pověst o Zdanovcovi

1. Pověst je žánr ústní lidové slovesnosti.

Co to znamená?

Předávání všeho, co se týká lidského života, z generace na generaci, a to ÚSTNĚ.

2. Pověst se může vztahovat k určité dějinné události.

Napište, ke které události se naše pověst vztahuje. **napoleonské války**

V kterém století se příběh

odehrává? **počátek 19. století**

Z které země přicházejí vojáci?

Francie

3. Pověst se může vztahovat k určitému místu. Napište, ke

kterému místu se naše pověst vztahuje. **vesnice Tlumačov**

4. Hlavní hrdina nebývá v pověsti zobrazen příliš kladně.

Jaký byl Zdanovec?

Která přídavná jména můžeme použít k charakteristice

Zdanovcovy povahy? **Byl**

bohatý, lakomý, zlý, sobecký, namyšlený...

Co Zdanovec provedl vojákům?

Ukradl jim jejich truhlu s penězi.

Jak ho jeden z vojáků proklel?

Nebude mít po smrti klid, bude bloudit a štěkat jako pes.

5. V pověsti se mohou vyskytovat jiné než lidské bytosti.

Vyskytuje se taková bytost v naší pověsti? **Pán Bůh**

Jak o Zdanovcovi rozhodla? **Měl strašit kolem Tlumačova na věky věků.**

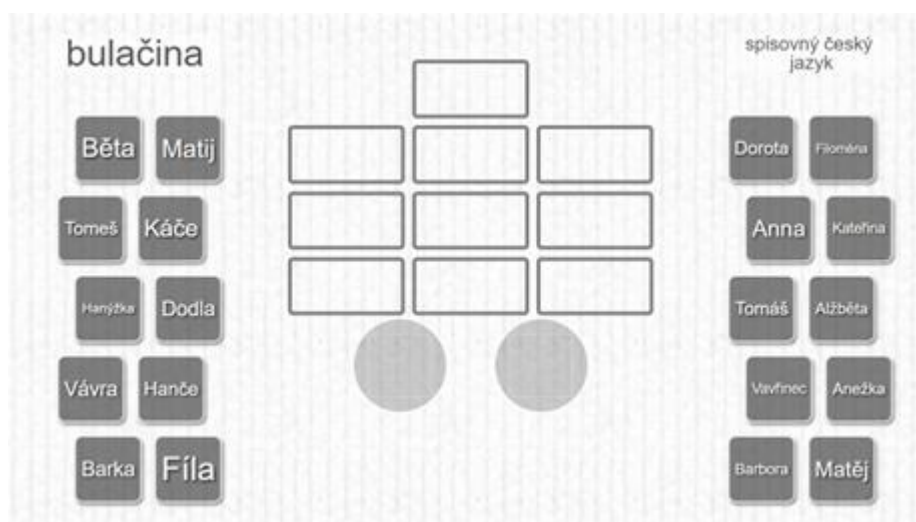
6. Pověsti působí na čtenáře výchovně. Jaké poučení bychom si z naší pověsti měli vzít?

Božena Němcová

Chodský mluvníček "Poudačka" Kráva

<https://www.youtube.com/wat>

Pranostika

Dyby na Hromnice napadlo sněhu, jen co je na černý krávě znát, tak je dobrej rok.

Kdyby 2.2. napadlo jen nepatrné množství sněhu, bude úrodný rok.

Rčení

Drží slovo jako pes púst.

Nikdy nesplní, co slíbil.

Pořekadlo

V sobotu hyjták na lajci je tak milý jako v zimě díra v rukajci.

V sobotu nejsou návštěvy vítané,
pracuje se, není na ně čas.

Koštiště, vohce, kolmaha, hitrocíl, žlíce, burýna, pukl, mlnář,
husman, ševc, voves, šedlička

Chodská jídla - přesmyčky

LOČKÁ

KLŠYEŠJ

PRÝL

KĚTMANY

ZOBMNELE

Dolní Chodsko

Horní Chodsko

Kroj tmavých barev

A jsme u konce - děkuji za vaši práci

Příloha č. 2 – Pověst o Zdanovcovi

Lidé nemají co mluvit do role, kterou jim osud přidělí. Ani rychtář Zdanovec z Tlumačova neměl na vybranou, když byl postupně slušným člověkem, boháčem, lakomcem, zlodějem, šestinásobným vrahem, a nakonec se z něj udělalo strašidlo. Jednou za napoleonských válek lakomec Zdanovec zrovna pronásledoval čeledína, že mu vynesl kousek slámy před vrata, když připochovali francouzští vojáci. Tlumačova se zmocnila panika: dívky s křikem prchaly do komůrek a čekaly, jak to dopadne, mládenci, když to viděli, se začali tvářit vlastenecky, selky hnaly dobytek do lesa a váleční vysloužilci na Francouze nesrozumitelně povykovali, aby to vypadalo, že se s nimi dorozumějí.

„Dobré odpoledně,“ volal do toho francouzský důstojník, „Čechové nepšatelé né, mondýjé, zlé nebudé, silvuplé, přespímé, najímé, ráno dalé!“ Zdanovec už viděl, jak mu Francouzi pobíjejí slepice, dojí krávy a žerou koně. Ke všemu vychloubačný vysloužilec Matij ukázal přímo na něho a s francouzským přízvukem křičel: „Tádle jé!“ Na ta hrozná slova vystoupilo z řady šest vojáků, na ramenou černou bednu a rozpochovali se k Zdanovcovi. Už to začíná, vyděsil se rychtář, to oni mě do té bedny natříkrát přeloží, abych jim nepřekážel v plenění. Rozběhl se domů, zavřel ženu, dceru, slepice a husy do sklepa, koně vyhnal do luk, králíky schoval do psí boudy a rozdráždil psa, vydojil krávy, snědl všecku slaninu v komíně a jako by nic se vydal do světnice. Šest Francouzů tam sedělo u stolu, pili Zdanovcovu smetanu a jedli jeho uzené. Bedna se tměla v rohu. Najednou Zdanovcovi došlo, že je rychtář a že k němu nastěhovali plukovní pokladnu.

A to se podívejme, řekl si Zdanovec. To bych moh přikoupit krávy a koně. a kus lesa. a ještě bych měl na věno pro dceru, aby se vdala dobře. Ženě koupím šátek do kostela. To udělám, protože jsem dobrák. Vojáci nemají mít peníze, to je hřích. Vojáci zabíjejí jiné vojáky a lid prostý. a proč? Protože mají peníze na náboje. Povinností nás křesťanů je proto škodit vojákům, všem, vždy a všemi způsoby. Z rychtáře se tedy vyvinul prachsprostý zloděj a myslel už pak jenom na to, jak pokladnu vojákům vyfoukne.

Napřed poslal pro pivo, ale Francouzi pivo nepili, protože se jim ošklivila pěna. Tak se rozhodl, že jeho dcera všem nalije hrníček pašované kořalky. Francouzi se rozveselili, zazpívali, zatančili si se Zdanovcem a konečně spadli pod stůl.

„Íčkont udeřila hodina mý pomsty,“ zvolal Zdanovec a vytáhl bednu z domu. Napadlo ho, že Napoleon právě přichází o peníze na náboje, takže se bude muset vrátit do Francouzka. Tím že tedy Zdanovec zachraňuje lidstvo od válečných béd a po smrti bude možná prohlášen za svatého. „V pozadí všech válek jsou špinavý peníze,“ prohlásil na dvoře a zahrabal pokladnu do hnoje. Pak ulehl, ale neusnul. Vstal, vyhrabal bednu, zapřáhl koně, vynesl bednu na vůz, navrch naplácal hnůj a vyjel na pole. Vykopal díru, strčil do ní bednu, zaházal hlínou, zamaskoval hnojem a vrátil se domů ještě před svítáním.

Ráno bylo u Zdanovců živo. Bledí vojáci lítali po statku, hledali bednu a chtěli zastřelit Zdanovce. Potom hledal bednu bledý desátník a chtěl zastřelit vojáky. „Vrať tu kasu, Zdanovec,“ řekl vysloužilec Matij, „stejně všichni víme, že ji máš ty, protože tě dobře známe.“ Francouzští vojáci to však nevěděli, s pláčem se hrabali ve hnoji a hrozili na sebe pěstí. „Ať jsem jakej jsem,“ chechtal se Zdanovec, „ještě mi poděkujete, že jsem Napoleonovi zarazil jeho rejdy a že teď bude všude na světě dobře.“

Potom odvedli šest vojáků, co měli bednu hlídat, k vápenici za vsí, zavázali jim oči a nechali je skákat přes jámu tak dlouho, dokud tam všichni nespádli. a mladičký Francouz, co vydržel skákat nejdéle, vykřikl, než mu vápno zalilo ústa, strašlivá francouzská slova a jeho hrozící prst čněl dlouho nad hladinu. „Prej ten, co tu bednu ukrad,“ řekl vysloužilec Matij, „nemá mít v hrobě pokoje. Prej má věčně věkův bloudit a štěkat jako pes.“ „To by tak hrálo,“ zpupně zvolal Zdanovec. „Já náhodou budu po smrti s Pánembohem jedna ruka, protože jsem zachránil lidstvo vod napolijonskejch válek.“

Ale nezachránil nikoho před ničím, a tak si aspoň za ty peníze koupil koně, krávy, pole, les a něco mámo přidal dceři na věno, zatímco selce na šátek mu už nezbylo. „Já si myslím, Panebože,“ řekl pak, když umíral, „že se můžu každému nebešťanovi klidně podívat do vočí, protože jsem nevinnej jako lílíje.“ „A co těch šest Francouzů?“ zamračil se Pánbůh.

„Stejně by jim rozpárala břicho šavle nebo granát,“ řekl Zdanovec. „Takhle ale já jsem svým činem těžce poškodil Napolijóna a málem zajistil mír po všechny časy.“ „Za tu lumpárnu,“ rozkřikl se Pánbůh, „budeš strašit na tlumačovským katastru věčně věkův.“ „Moment,“ vyděsil se Zdanovec, „strašit, to jo, ale věčně věkův ne, to je strašně dlouho, to se nedá vydržet, Panebože, musíš mi určit nějaký podmínky, za jakých můžu bejt vysvobozenej!“ „Podmínky nebudou“ řekl Pánbůh. „Padla půlnoc, začni štěkat, máš nejvyšší čas.“

„Každá zlatá žába,“ naříkal Zdanovec, „každá pitomá bílá paní se nechá jednou za sto let políbit na čumák a hned je z ní krásná princezna, a já nic? Tuto není spravedlivý!“ „I je,“ volal Pánbůh z výšky, „nejenom že jsi kradl, nejenom že jsi zabil, nejenom, že jsi všechněm lhal, ale ty jsi, Zdanovče, lhal i sám sobě! Lhal sis, že zachraňuješ lidstvo, a zatím ti šlo jenom o peníze! Věřil jsi, čemus věřit chtěl, věřil jsi, jak se ti to hodilo, a to je ten největší hřích“ rozčílil se Pán Bůh a vzdálil se na hřmícím oblaku. a tak je od těch dob Zdanovec strašidlem nejnešťastnějším. Doufá, že se Pán Bůh jednou přece slituje a sešle chudou dívku, která by ho políbila na čumák.

Příloha č. 3 – Pohádka J. Š. Baara Jak dal sedlák študýrovat vola

Ještě dnes žijou pamětníci, co znali řezníka Hojdu z Klenčí. Ten před lety skupoval široko daleko všechny krmný voly, honil je až do Vídně, kde je dodával řezníkům, až se z něho stal náramný boháč.

Tak jednou milý Hojda zase shání stádo. Chtěl mít aspoň deset párů pohromadě, aby to stálo za cestu; ještě mu scházel jeden pár těžkých volů, a ten ne a ne najít. Sběhal celý Klenčí, Prostřekov, Sklář, dostal se až do Němec; pustil se přes Vosrsupn na Krovryd, ale o nic tlustýho ani nezavdil. Všude tam měli jenom kozy anebo krávy – rašky starý, až se dohřál a povídá:

„Když už jsem v Krovrydu, podívám se do Babor na Trefštajn,“ a pustil se spánembohem přes hranice. Vzal to lesem, cestou necestou, protože tam nešel po prvé a znal tam dobře každý kámen.

Nu, šťastně došel a štěstí mu přálo víc než doma. Hned u prvního sedláka Štofla padl na pár volů tlustých jako bečka, až se na nich maso zrovna třáslo.

Hojdovi se zajiskřilo v očích a hned se ptá: „Co za ty voly?“ Štofl se poškrábal za uchem a povídá (to se ví, že německy): „Náručního bych prodal, ale podsedního nemůžu.“

„Pročpak ne?“

„Protože je to tuze moudrý vůl, i při orání chodí bez oprati, jak křiknu ,hot' nebo ,čehý' nebo ,prrr', hned poslechne, všemu rozumí hnedle jako já, jsem na něho zvyklý, takový vůl se nenajde široko daleko.“ Řezník znal Baboráky, těm že je marný něco vymlouvat, proto se zasmál a povídá: „To abys ho dal rovnou na študie, když je ten vůl tak moudrý.“

„Kdyby to šlo, na mou duši, stálo by to za to,“ dušoval se Němec. Hojda byl všema mastma mazaný, jenom žádnou dobrou ne. Přestal se smát, a jako by neuměl pět počítat, rozpovídal se: „Pročpak by to nešlo? Na světě jde všechno. Na školách už vyštudýrovalo víc volů, a časem se z nich stali náramně velký páni. Mně můžeš věřit, znám svět, vždyť víš, že jezdím až do Vídně.“

Štofl poslouchá, poslouchá, pokyvuje hlavou, škrábe se za ušima, až najednou se ptá: „Poslouchej, Hojdo, kampak bych ho musel a ty študie poslat?“

„Podle toho, jak velkým pánem bys ho chtěl mít,“ začne vykládat řezník, „kdybys z něho chtěl mít jen tak něco menšího, řekněme písaře nebo kantora, moh by chodit do škol jenom v Domažlicích nebo v Tejně. Kdyby se měl jednou stát falářem nebo doktorem nebo advokátem, to by musel študýrovat v Praze. Ale kdyby to měl jednou dotáhnout až na pana delectora, milistra anebo na nějaký ještě větší zvíře, nikam jinam by nesměl než se mnou do Vídně.“

„Do Vídně? Ty tam honíš voly, vid’?“ zeptal se Štofl a oči mu lezly z důlků jako klubka.

„Toť, každý měsíc transport, vyznám se tam všude jako doma,“ přisvědčil řezník.

„Tak víš co? Když už má študýrovat, ať študýruje na něco pořádného, aby to stálo za to. Vem ho s sebou do Vídně a nech ho tam študýrovat.“

„Jinýmu bych to tak snadno neudělal, ale tobě ze známosti to udělám,“ slíbil čtverák Hojda a sebral pár volů. Náručního zaplatil a podsedního slíbil dát na studie. „Půjde mu to zčerstva, hnedle bude hotov, protože už je velký a – jak povídáš – moudrý,“ sliboval ještě ve vratech. Štofl mu ještě pomohl přehnat voly přes hranice, tam se s nima rozloučil, přál Hojdovi štěstí a potom čekal den ze dne, týden po týdnu, že přijde řezník a poví, co a jak bylo. Ale milý Hojda se vrátil z Vídně, oba voly tam dobře prodal a na Štofla si ani ve snu nevzpomněl. Asi za měsíc, zrovna když sedal k obědu, vidí oknem, jak trefštajnský Štofl sáhuje po Klenčí a míří rovnou k Hojdům.

První myšlenka Hojdova byla: schovat se. Ale potom mu napadlo něco lepšího. Vzal čepici a hůl a vyšel před vrata. „A to je trefa,“ povídá Štoflovi, „dobře, že jdeš. Zrovna se vypravuju na cestu k tobě, tak pojď dál,“ a vedl Němce rovnou za stůl k obědu. Při jídle se rozpovídal: „Teprva včera jsem se vrátil z Vídně, musel jsem tam počkat, až se ten tvůj podsední, jak náleží, usadí a na město si zvykne. Nechtěl mě živou mocí pustit, nechal jsem ho zapsat, našel jsem mu dobrý kvartýr, koupil knížky zaplatil napřed školní plat a jiný maličkosti, dělalo to dohromady tři sta marek, tak jsem mu je půjčil, a podsední tě pěkně pozdravuje, abys mi je oplatil.“

„Dobře jsi udělal,“ oddychl si Baborák, když tu zprávu slyšel, „víš, že děti nemám, a tak jsem měl toho vola rád jako svého, zapomenout na něj nemůžu, nu ičko budu spát bez starosti,“ rozepjal opasek, vysázel tři sta marek ve stříbře, Hojdovi poděkoval a rozloučil se s ním.

Doma to všechno široce a dlouze povídal ženě. Ta se mračila a vadila: „Radši jsi ho měl prodat, tolik peněz nás stojí a nic nám není platný.“

„Aťsi! Když nemáme děti, tak ať máme aspoň študýrovaného vola, to nebude mít žádný po celým baborským království, jenom trefštajnský Štofl,“ zdvíhal Němec furiantsky hlavu a nic ho to nemrzelo.

Asi po půl roce měl řezník Hojda zase cestu do Babor a stavěl se u Štofla. „Tak jsem byl minulý týden ve Vídni a zašel jsem se podívat na tvýho podsedního,“ lhal, až se mu od huby prášilo.

„To jsi hodný, tak cák dělá? Jakpak se mu vede?“ ptal se hned dychtivě sedlák.

„Ve škole se mu tuze líbí. Učení mu jde do hlavy, brzy už bude hotov a bude skládat zkoušky. Napřed, než ho k těm zkouškám pustí, musí zaplatit taxu, šest set marek potřeboval. Nevěřil jsem mu hned a šel jsem se přesvědčit do školy. Všichni profesori ho vychvalovali, jak se učí, jak je chytrý, poslušný, tichý a hodný, prorokují mu, že se jistojistě co nevidět stane u císařského dvora velkým pánem, tak jsem mu těch šest set marek půjčil, a on tě dává pozdravovat, abys mi je oplatil.“

Štoflová zase bručela, že je to hřích, tolik peněz za vola, ale muž celý blažený si liboval: „Já to věděl! Nemýlil jsem se v něm,“ bez říkání zaplatil šest stotek a ještě dal řízníkovi jíst a pít.

Kolik měsíců bylo ticho, až jednou v trefštajnský hospodě četl pan učitel sedlákům v neděli odpoledne nahlas z novin. Když tam přišel Štofl, všichni už na něho čekali, a než zavřel dveře, už křičeli: „Koukej, tudle stojí v novinách, že rakouský císař ve Vídni si vyvolil nový milistry, a hádej, jak se jeden jmenuje?“

„Cák je mi po tom, jak se jmenuje rakouský milistr,“ zabručel sedlák a sháněl se po pivě.

„Hans Štofl se jmenuje, zrovna jako t,“ smáli se všichni, jenom Štofl zůstal, jako by do něho nůž vrazil, hubu měl otevřenou dokořán, oči vyvalené, až najednou vyskočil, praštil do stolu, zasmál se a vykřikl: „To je jistě on, dal si po mně jméno, já ho musím vidět.“

Všichni mysleli nejinak, než se zbláznil, když ho viděli, jak letí rovnou domů. Tam mu žena musela hned přinést sváteční šaty se stříbrnými knoflíky, bochník chleba, kus uzeného masa a Štofl se vydal rovnou do Vídně na hyjtu ke svému podsednímu.

Šel a šel, až celý utrmácený se dotloukl do Vídně. a pane, to bylo ještě pěknější a lidnatější město než baborský Mnichov! Všude plno lidí, vozů, krámů, křiku a rámusu, v hlavě se Baboráku točilo jako ve mlýně, nevěděl, kam skočit, kterou ulicí se pustit, když vtom zhlídl policajta a hned se ho taky zeptal, neví-li, jestli tu ostává milistra Hans Štofl. Ví, jakpak by nevěděl! Ale sedláka k němu hned nevedl.

„Vy ho znáte?“ vyptával se přísně.

„Toť se ví, že znám.“

„Cák mu chcete?“

„Vidět ho chci.“

„Pročpak ho chcete vidět?“

„Protože jsem ho nechal vyštudýrovat, platil jsem mu kvartýr i taxu za zkoušku.“

„To je něco jiného, to vás tady rád uvidí, tak pojdte se mnou,“ obrátil hned policajt a vedl Štofla do přenáramného paláce, tam promluvil s vrátným, vrátný s lokajem, lokaj s komorníkem, a než se sedlák nadál, už stál v krásném pokoji, všude po stěnách plno velkých obrazů jako v kostele, se stropu visí lustr se svíčkama, okolo stolu samý měkký sedadla a kanapíčka. „Hm, hm! Podívejme se! To věřím! Íčko to má ještě lepší, než to měl u nás v maštali,“ liboval si Štofl, všecko ohmatával kousek po kousku si prohlížel, a když byl v nejlepším, najednou mu někdo položí ruku na rameno a povídá: „Tak cák jste nám přines dobrýho, tatíku?“

Štofl zdvihl hlavu a vidí před sebou stát pána s mordskýma fousama pod nosem i na bradě a se zlatým řetězem na břiše.

„To bude jistě on,“ pomyslí si a hned se s kuráží zasmál:

„Tak ty jsi ten milistr? Na mou duši, kdybych tě venku potkal, ani bych se k tobě neznal.“

„Já jsem milistr, ale kdopak jsi ty?“ zamračil se pán.

„Nonono! Cák už mě neznáš? To bys brzy zapomněl!“

„Neznám, jaktěživ jsem tě neviděl.“

„I jdijdi! Jen se íčko za mne nestyd'. Kdyby nebylo mne, ještě dnes jsi byl volem,“ rozpaloval se Šlofl.

„Ty jeden krobiáne krobiánská, marš ven!“ ukázal milistr na dveře.

„Tááák! Íčko jsem najednou krobián! Když jsem tě dával seno do jeslí, řezal řezanku, nosil pití, posílal stotky, to bylo v pořádku, co? To jsem nebyl krobián?“ křičel už sedlák, až mu sliy od huby lítaly, i hůlku zvedl a rozkřikl se: „Mně se zdá, že už jsi nebyl dlouho bit, že tě musím-“

„Pomóc! Pomóc!“ utíkal za stůl milistr a zvonil zvoncem, div ho nerozbil.

Hned tam vrazili lokajové, a když viděli, jak sedlák s hůlkou v ruce honí jejich pána kolem stolu, skočili po něm, ale Štofl se jen tak nedal. Nechal milistra milistrem a pustil se do lokajů, jak se oháněl hůlkou, sypaly se střepy z lustru na zem, praskalo sklo, válely se židličky a milistr z otevřeného okna křičel na policajty: „Blázen je tu! Pojdte si pro něho a odvedte ho do blázince.“

A to se taky stalo. V blázinci dali Štoflovi takovou kazajku, že se v ní ani hnout nemohl, utišil se a poznal, že po zlým a s křikem nic nesvede. Řekl, kdo a odkud je, a za pár dní ho pustili domů. Až za Vídeň ho vyvedli a potom upaloval Štofl sám, jako by mu za patama hořelo.

Cestou se zastavil v Klenčí u řezníka Hojdy.

Sedl si a celý smutný povídal: „Tak jsem tam byl a šťastně jsem ho našel.“

„Kdepak a kohopak?“ zeptal se Hojda, který už na všecko zapomněl.

„Kohopak jinýho, než toho vola mýho. Ty to možná ani sám nevíš, že se stal milistrem.“

„Ne, to nevím,“ hrklo to v řezníkovi, „a tys byl ve Vídni?“

„Jdu rovnou cestou z Vídně. Znát se ke mně nechce, dal mě zavřít do blázince. Do nejdelší smrti ho nechci víckrát vidět, nechci o něm slyšet, nebudu se k němu hlásit.“

„To dobře uděláš,“ oddychl si řezník, „já na něm taky viděl, že jako každý hlupák, když se stane pánem, stydí se za svou minulost.“

Štofl si u Hojdů odpočnul, poděkoval ještě řezníkovi za všechnu starost, kterou s tím volem měl, a klátil se spokojeně k Trefštajnu.

Doma potom řekla žena, když jí všechno vypověděl: „Vidíš, vidíš, já měla pravdu, jako vždycky, když jsem říkala, žes ho měl prodat a nenechat ho študýrovat. Vůl vždycky ostane volem, i kdyby třebaš uměl na housle hrát.“

Příloha č. 4 – „Poudačka“ z kanálu Kůcí s názvem Kráva

„V jedný vsi se jednímu sedlákoví, Matij se menuvál, rostunála kráva. Nu to víte, sedlák byl lechtivyj na gryjcar, ha tak nechtíl poslát do města pro zvířecího dochtora. Ha tak přemýšlíl, přemýšlíl, karak to hudělát, haby si sám tu krávu vykurýrovál. Ha napáadlo ho, že temu druhýmu sedlákoví, ten se zase menuvál Kuba, teký před lety stunála kráva. Ha tak se za ním sofort vydál. Huž z dálky na nij křičíl. Ty Kube, tobě stunála kráva, ved? No, stunála, cák by nestunála. Ty Kube, ha cáks jí dělál? Cák bych jí dělál. Mazál sem jí vemíčko petrolou. To víte, Matij celyj šťastnyj, běžil demů, haby tý svý krávě teký namazál vemíčko petrolou. Ráno, místo v šest huž šel do chlívka v půl šestý, haby se přesvědčil, karak se ta kráva vykurýrovála. Hale, co se nestálo. Kráva tám ležíla natažená, vona mu vám do druhýho dne pošla. Nu to se teda Matij nazlobíl. Ha znovu běžil za Kubem. Ty Kube, stunála tě ta kráva vopravdu? Nu jo, stunála, cák by nestunála. Nu ha cák si dělál? Mazál si jí to vemíčko vopravdu petrolou? Nu jo, mazál, cák bych nemazál. Nu hýml lesky na voklesky, habych tera moc neklíl. Víš, já tý svý krávě doma teky namazál vemíčko petrolou, hale vona tě mě do druhýho dne pošla. Kuba se podrbál za uchem, kouk se na Matíje ha poudá. Víš, Matíji, hale mně teký.“

Příloha č. 5 – Popisy pracovního postupu přípravy chodských jídel určené k rozstříhání

KOLÁČ

Ze surovin vypracujeme lehké těsto, které necháme kynout.

Nakynuté těsto rozdělíme na stejně velké bochánky o váze asi 180 g a necháme je ještě chvíli kynout.

Na pečícím papíru bochánky rozválíme, okraje trochu vymačkáme.

Okraje koláče potřeme rozšlehaným vajíčkem.

Celou plochu koláče kromě okrajů pomažeme tvarohem.

Trubičkami zdobíme (merhujeme) vzory povídky a mákem.

Nakonec koláč posypeme rozinkami a mandlemi.

Dáme do vyhřáté trouby a pečeme na 180 °C asi 8 minut.

Po vyndání z trouby posypeme směsí moučkového a vanilkového cukru.

RÝPL

Uvaříme brambory ve slupce.

Uvařené brambory oloupeme a nastrouháme na hrubém struhadle.

Přidáme sůl, trochu hrubé mouky.

Vše promícháme tak, aby se jednotlivé částičky neslepily.

Promíchané brambory dáme na vymaštěný pekáč a pečeme do růžova.

Když jsou brambory shora dostatečně opečené, na plechu je otočíme a necháme dopéct.

Upečený rýpl omastíme rozpuštěným máslem.

Můžeme ho podávat s kyselým mlékem.

ŠLEJŠKY

Uvaříme brambory ve slupce.

Uvařené brambory oloupeme a nastrouháme na jemném struhadle.

Přidáme sůl, mouku, vejce a vypracujeme tuhé těsto.

Z těsta rozválíme váleček, nakrájíme ho na malé kousky a z nich tvarujeme šlejšky.

Vytvarované šlejšky pokládáme vedle sebe na pekáč do řady.

Šlejšky pečeme v horké troubě do růžova.

Když jsou šlejšky shora dostatečně opečené, v pekáči je otočíme a necháme dopéct.

Upečené šlejšky se zalijí kváskem (mléko, vejce, sůl) a nechají se zapéct v troubě.

LÍVANCE

Suroviny jako na lívance smícháme v míse a necháme kynout.

Mezitím si oškrábeme brambory a nastrouháme je na hrubém struhadle.

Do vykynutého těsta dáme brambory a dobře promícháme.

Těsto lijeme na rozpálenou pánev.

Když jsou monzeble usmažené z jedné strany, otočíme je, aby se dopekly.

Hotové monzeble neboli bramborové lívance můžeme podávat s kyselým mlékem.

MĚTANKY

Připravíme se do mísy mouku a stejné množství zelí.

Přidáme sůl, pepř a škvarky.

Vše dobře promícháme a vypracujeme tuhé těsto.

Na pomoučeném valu vyválíme z těsta placku.

Skleničkou nebo vykrajovátkem vykrajujeme kulaté placky.

Placky pokládáme na vymaštěný plech a pečeme v horké troubě.

Když jsou mětanky zespoda dost opečené, otočíme je, aby se dopekly i z druhé strany.

Podávají se samotné, mají výbornou nakyslou chuť.

Příloha č. 6 – Karty přiřazené k reálným jídlům

Příloha č. 7 – Pracovní list Zahraj si na reportéra

Zahraj si na reportéra. Zeptej se prarodičů (nebo i rodičů) na to, jaké to bylo, když byli stejně staří jako ty. Odpovědi na následující otázky si zapiš.

1. Kam jsi chodil/a do školy? _____
2. Jaké jsi měl/a doma povinnosti? _____

3. Co doma vařili k jídlu? _____

4. Jaké oblečení jste nosili ty a tví rodiče? _____

5. S čím jste si hráli? _____
6. Která křestní jména měli tví sourozenci a rodiče? _____

Příloha č. 8 – Chodská keramika

Příloha č. 9 – Šablony k výtvarným námětům

